

ΠΕΙΡΑΪΚΟ ΟΡΟΣΗΜΟ

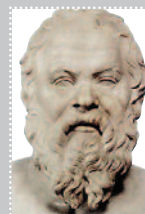
σελ. 4

σελ. 8

σελ. 13

σελ. 16

σελ. 20

- 3 Γνώμη**
Η σύγχρονη μάστιγα της αρχαιοκαπηλίας
Του Γιώργου Πολυχρονόπουλου Προέδρου του Συλλόγου
“Οι φίλοι του Αρχαιολογικού Μουσείου, Αρχαιολογικών Χώρων και Μνημείων Πειραιά”
- 4 Αρχιτεκτονικά**
Παλιό Ταχυδρομείο Πειραιά (Δημοτική Πινακοθήκη Πειραιά)
Του Γιώργου Γάρδα, Αρχιτέκτονα Μηχανικού - Πολιτικού Μηχανικού Ε.Μ.Π.
- 8 Αρχαιογνωστικά**
Η γένεση της Μητρόπολης στον Αρχαίο κόσμο: Μέρος δεύτερο: Ρώμη
Του Γιώργου Σταϊνχάουερ, Αρχαιολόγου - τ. Εφόρου Αρχαιοτήτων
- 13 Ερευνητικά**
2η χιλιετία π.Χ.: Η Αίγυπτος των Φαραώ, η Κεφτιού (Κρήτη)
και η Ντανάγια (η Χώρα των Δαναών)
Του Κωνσταντίνου Γιαννακού, Δρα Πολιτικού Μηχανικού, Fellow ASCE,
Μέλους Εταιρείας Μελέτης Αρχαίας Ελληνικής Τεχνολογίας/ΕΜΑΕΤ.
- 16 Ιστορικά**
Σωκράτης και Πειραιάς - Θαργηλιών και Βενδίδεια
Του Μιχάλη Βλάχου, Δικηγόρου ε.τ.
- 18 Επικαιρικά**
Οι αρχαιολογικοί θησαυροί του Φαλήρου
«αποκαλύπτουν» τα μυστικά τους
Στο Εργαστήριο Αρχαιολογίας Malcom H. Wiener
Αναδημοσίευση από τον Ιστότοπο της «Καθημερινής» [www. kathimerini.gr](http://www.kathimerini.gr) 4/5/2017
- 20 Ματιές στην Πειραιϊκή Ιστορία**
Περί θεάτρου Ζέας και ειδικά περί γυμναστηρίου Πειραιϊκού Συνδέσμου
Του Δημήτρη Κρασονικολάκη, Αντιπροέδρου Φιλολογικής Στέγης Πειραιά,
Προέδρου Ινστιτούτου Πειραιϊκών Ερευνών
- 24 Εν τέλει... Σχολιογραφικά**

“ΠΕΙΡΑΪΚΟ ΟΡΟΣΗΜΟ”

Τριμηνιαία Έκδοση του Συλλόγου “ΟΙ ΦΙΛΟΙ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΥ ΜΟΥΣΕΙΟΥ, ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΩΝ ΧΩΡΩΝ & ΜΝΗΜΕΙΩΝ ΠΕΙΡΑΙΑ”
Αλκιβιάδου 229, 185 36 Πειραιάς • Τηλ.: 210-42.88.018 - Τηλ. & Φαξ 210-42.88.017

• ΚΩΔ. ΕΝΤΥΠΟΥ 035702 • Τεύχος 59 - Απρίλιος - Μάιος - Ιούνιος 2017

ΕΚΔΟΤΗΣ:

ΓΙΑΝΝΗΣ ΠΟΛΥΧΡΟΝΟΠΟΥΛΟΣ
Δερβενακίων 24, 185 45 Πειραιάς,
Τηλ. 210-4060000

ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΥΛΗΣ:

ΚΩΣΤΗΣ ΜΑΝΩΛΑΚΗΣ
Πύλης 75-79, 185 33 Πειραιάς
Τηλ.: 210-4121935

ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ:

ΑΝΑΣΤΑΣΙΑ ΓΑΡΔΑ
ΚΩΣΤΗΣ ΜΑΝΩΛΑΚΗΣ
ΓΕΡ.-ΝΙΚ. ΜΠΟΥΓΑΣ

Το περιοδικό κυκλοφορεί εκτός εμπορίου.
Διανέμεται δωρεάν.

Τα ενυπόγραφα άρθρα δεν εκφράζουν υποχρεωτικά τις
απόψεις του Διοικητικού Συμβουλίου του Συλλόγου.

ΑΤΕΛΙΕ - ΕΚΤΥΠΩΣΗ: ΓΕΩΡΓΙΑ & ΜΑΡΙΑ - ΕΛΕΝΗ ΜΟΥΡΟΥΣΙΑ Ο.Ε.
Κολλοκοτρώνη 144, 185 36 ΠΕΙΡΑΙΑΣ
Τηλ.: 210-41 82 591, 210-4537521, Φαξ: 210-45 32 911

ΣΗΜΕΙΑ ΔΙΑΘΕΣΗΣ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΥ “ΠΕΙΡΑΪΚΟ ΟΡΟΣΗΜΟ”

- Δημαρχείο Πειραιά: Πλ. Κοραή 1
- Αρχαιολογικό Μουσείο Πειραιά: Χαρ. Τρικούπη 31

Βιβλιοπωλεία:

- ΑΙΓΗΣ: Βασ. Γεωργίου Α΄ 11, Πειραιάς
- ΒΙΒΛΙΟΤΟΠΙΑ: Εθνικής Αντιστάσεως 23, Πειραιάς
- ΝΕΟΣ ΚΥΚΛΟΣ: Καραοδή & Δημητρίου 43, Πειραιάς
- ΣΤΑΧΥ: Πραξιτέλους 121 και Τσαμαδού 57

ΕΞΩΦΥΛΛΟ: Γλυπτικός διάκοσμος του Δυτικού αετώματος του ναού του Δία στην Αρχαία Ολυμπία

Η σύγχρονη μάστιγα της αρχαιοκαπηλίας

Η αρχαιοκαπηλία είναι μια "πανάρχαια ιστορία". Η πιο γνωστή ίσως περίπτωση τεράστιας έκτασης αρχαιοκαπηλίας, ήταν η αρπαγή 500 αγαλμάτων από τους Δελφούς, από τον Νέρωνα. Άλλη περίπτωση επίσης είναι οι θησαυροί του ναυαγίου των Αντικυθήρων, (περίπου 200 π.Χ.) όπου το πλοίο που ναυάγησε ακολουθούσε τη διαδρομή από την Ιωνία στη Ρώμη.

Όμως η αρχαιοκαπηλία πήρε τεράστιες διαστάσεις τους δυο τελευταίους αιώνες. Το φαινόμενο άρχισε από την εποχή της Αναγέννησης όπου υπήρξε μια μεγάλη στροφή προς την Ελληνική κλασική αρχαιότητα. Τότε που τα αρχαία ελληνικά έργα τέχνης ασκούσαν μια τεράστια γοητεία. Περιηγητές της εποχής, έμπαιναν στον πειρασμό να αποκτήσουν έργα τέχνης παράνομα.

Η πιο βίαιη απόσπαση γλυπτών και η απογύμνωση του Μνημείου από το διάκοσμό του έγινε από το λόρδο Έλγιν, (πρέσβη της Βρετανίας στην Κωνσταντινούπολη (1799-1903) στον Παρθενώνα ο οποίος εξασφάλισε φερμάνι του Σουλτάνου για την αποτρόπαια πράξη του. Θεωρείται η μεγαλύτερη λεηλασία μνημείου σ' όλο τον κόσμο.

Οι απώλειες σε αρχαιότητες έχουν φτάσει τους δυο τελευταίους αιώνες στο "κατακόρυφο". Το παράνομο εμπόριο έργων αρχαίας τέχνης, έχει προσλάβει το χαρακτήρα "επιδημίας". Θεωρείται από τις πιο επικερδείς παράνομες επιχειρήσεις μετά τα ναρκωτικά και τα λαθρεμπόριο όπλων. Ο ετήσιος τζίρος σε διεθνή κλίμακα υπολογίζεται σε πολλή δισεκατομμύρια ευρώ.

Οι "υπόγειες διαδρομές" των αρχαιοτήτων γίνονται όλο και πιο περίπλοκες. Τα κυκλώματα και οι μηχανισμοί τους, διαχέονται σε offshore εταιρείες που αναλαμβάνουν να "εξαπρίσουν" όπως λένε στη γλώσσα τους, τις αρχαιότητες που είναι προϊόν λαθραίας διακίνησης και εμπορίου και μετά περνούν στα χέρια του αρχικού πωλητή.

Παρ' όλο ότι έχει αυστηροποιηθεί η διεθνής νομοθεσία εν τούτοις βρίσκουν τρόπους να ξεφύγουν. Τα κυκλώματα αυτά αρχίζουν από τους τοπικούς αρχαιοκάπηλους, συνεχίζουν στους μεγάλους κλίμακας ντ ήερ, συλλέκτες, οίκους δημοπρασιών, ιδιωτικά μουσεία. Υπολογίζεται ότι μόνο σε μια αποθήκη του Λονδίνου που ανήκε στους γνωστούς εμπόρους τέχνης Ρόμπιν-Σάιμς, υπάρχουν 17.000 έργα τέχνης εκ των οποίων οι Ιταλοί αναγνώρισαν 10.000 απ' αυτά. Τα υπόλοιπα 7.000 δεν έχουν ταυτοποιηθεί. Ανάμεσά τους είναι αρκετά τα οποία είναι ελληνικής προέλευσης.

Μέχρι το 2005 από την "Ελεύθερη ζώνη της Γενεύης" περνούσαν ανεξέλεγκτα έργα τέχνης που ήταν αποτέλεσμα λαθρανασκαφών. Ύστερα από πιέσεις αναθεώρησαν οι Ελβετοί αυτό το καθεστώς της χωρίς έλεγχο εισαγωγής αρχαίων έργων τέχνης. Ισχυρό κύκλωμα υπάρχει επίσης στο Μόναχο όπου διακινούνται

του ΓΙΑΝΝΗ ΠΟΛΥΧΡΟΝΟΠΟΥΛΟΥ

Προέδρου του Συλλόγου

"Οι Φίλοι Αρχαιολογικού Μουσείου,

Αρχαιολογικών Χώρων και Μνημείων Πειραιά"

αρχαιότητες από Ελλάδα, Ιταλία και Τουρκία.

Μεγάλα Μουσεία όπως το Γκετί αποκαλύφθηκε ότι πάνω από τα μισά του εκθέματα έχουν προέλευση που είναι αμφίβολης νομιμότητας.

Ύστερα από νομικές παρεμβάσεις της Ιταλίας, αλλή και τις απειλές της Ελλάδας για δικαστική διεκδίκηση αρχαιοτήτων αναγκάστηκαν οι ιθύνοντες του Μουσείου να επιστρέψουν στην Ελλάδα 4 αρχαία αντικείμενα, ανάμεσά τους το τεράστιο αξίς χρυσό μακεδονικό στεφάνι. Επίσης, ελληνικές αρχαιότητες από λαθρανασκαφές βρίσκονται στην Ιαπωνία, Κατάρ, Ισραήλ.

Η αρχαιοκαπηλία στη χώρα μας έχει διευρυνθεί και λόγω της οικονομικής κρίσης. Οι πιο μεγάλες περιπτώσεις αρχαιοκαπηλίας σημειώθηκαν από το 1961 με τα ευρήματα από την Κέρο, όπου εκατοντάδες θραύσματα από μαρμάρινα αγγεία και κυκλαδικά ειδώλια κατέκλυσαν τη διεθνή αγορά. Τα τελευταία χρόνια είχαμε τη ληστεία του Μουσείου της Κορίνθου, του Μουσείου της Αρχαίας Ολυμπίας, την περίπτωση της Σχοινούσας. Όλες αυτές οι περιπτώσεις συνδέονταν με τα διεθνή κυκλώματα παράνομης εμπορίας.

Η αρχαιοκαπηλία είναι ένα έγκλημα κατά του πολιτισμού της ανθρωπότητας. Η πάταξή του δεν είναι εύκολη. Υπάρχει ένα διεθνές νομικό οπλοστάσιο, όπως η Σύμβαση της Χάγης (1954) που προστατεύει τα πολιτιστικά αγαθά σε περίπτωση ένοπλης σύρραξης, η Ευρωπαϊκή Σύμβαση των Δελφών (1985) για τα αδικήματα σχετικά με τα πολιτιστικά αγαθά καθώς και η Σύμβαση UNIDROIT της Ρώμης (1995) για την ικανοποίηση απόδοσης κλαπέντων πολιτιστικών αγαθών.

Στη χώρα μας ισχύει ο Νόμος 3658/2008 που προβλέπει μέτρα για την προστασία των πολιτιστικών αγαθών και μηχανισμούς τεκμηρίωσης για την διεκδίκηση κλαπέντων ή υπεξαιρεθέντων αρχαίων αντικειμένων και έργων τέχνης.

Η εμπειρία έχει δείξει ότι απαιτείται η παρακολούθηση της διακίνησης έργων τέχνης σ' όλο τον κόσμο, ώστε έγκαιρα να γίνονται παρεμβάσεις αποτροπής δημοπρασιών από τους διάφορους οίκους, κι έτσι να γίνεται με τεκμηριωμένο τρόπο η διεκδίκηση επαναπατρισμού αρχαιοτήτων που βρίσκονται σε διάφορα Μουσεία και είναι προϊόντα παράνομου εμπορίου.

Η προστασία της πολιτιστικής μας κληρονομιάς είναι σε τελευταία ανάδυση εθνική υπόθεση.

ΠΑΛΙΟ ΤΑΧΥΔΡΟΜΕΙΟ ΠΕΙΡΑΙΑ (ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΠΙΝΑΚΟΘΗΚΗ ΠΕΙΡΑΙΑ)

Του ΓΙΩΡΓΟΥ ΓΑΡΔΑ Αρχιτέκτονα Μηχανικού Ε.Μ.Π. - Πολιτικού Μηχανικού Ε.Μ.Π.

Εικ 1: ΠΑΛΙΟ ΤΑΧΥΔΡΟΜΕΙΟ ΠΕΙΡΑΙΑ (φωτογ Γ. ΓΑΡΔΑΣ)

Στην καρδιά του Πειραιά, στην συμβολή των οδών Φίλωνος-Καραοηή και Δημητρίου-Νοταρά (Εικ. 2), τον Πειραιά κοσμεί ένα από τα ωραιότερα Δημόσια κτίρια: Το παλιό Ταχυδρομείο Πειραιά.

Πρόκειται για ένα διώροφο Νεοκλασικό κτίριο που παραδόθηκε το 1901, μνημειακού χαρακτήρα, όπως συνηθιζόταν τότε για τα Δημόσια κτίρια, και στέγαζε το Ταχυδρομείο, το Τηλεγραφείο και την νεοσύστατη Τηλεφωνία, το ενονομαζόμενο και 3Τ (ΤΤΤ).

Α. ΙΣΤΟΡΙΚΟ

Η πρώτη αναφορά σε ταχυδρομικά γραφεία στην Ελλάδα, έγινε με ψήφισμα του πρώτου Κυβερνήτη της Ελλάδας μετά την επανάσταση, Ιωάννη Καποδίστρια, το 1824. Σ' αυτό προβλεπόταν η δημιουργία τεσσάρων γραφείων, ένα στην Αίγινα (έδρα τότε του Κυβερνήτη) και μετέπειτα στο Ναύπλιο (πρώτη πρωτεύουσα της Ελλάδας), στην Τρίπολη, στην Επίδαυρο και στην Σύρο. Έτσι ξεκίνησε η λει-

Εικ. 2 ΑΕΡΟΦΩΤΟΓΡΑΦΙΑ (GOOGLE earth)

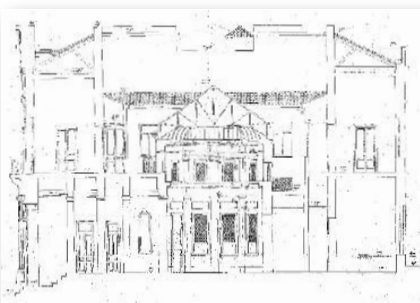
Εικ. 3 ΤΑΧΥΔΡΟΜΕΙΟ ΓΕΝΕΥΗΣ-1

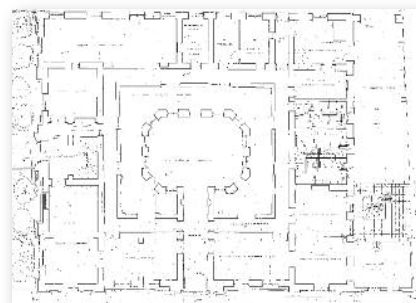
Εικ. 4 ΤΑΧΥΔΡΟΜΕΙΟ ΓΕΝΕΥΗΣ-2

ΕΙΚ. 5 ΕΙΣΟΔΟΣ ΦΙΛΩΝΟΣ (Pireorama)

ΕΙΚ. 6 ΤΟΜΗ (ΔΗΜΟΣ ΠΕΙΡΑΙΑ)

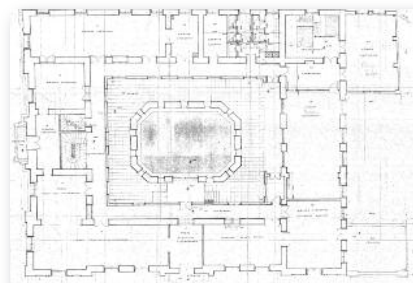
ΕΙΚ. 7 ΚΑΤΟΨΗ ΙΣΟΓΕΙΟΥ (ΔΗΜΟΣ ΠΕΙΡΑΙΑ)

τουργία των ταχυδρομείων στον Ελληναδικό χώρο. Στον Πειραιά, πριν από την κατασκευή του Ταχυδρομικού Μεγάρου, το ταχυδρομείο στεγαζόταν σε διάφορα ιδιωτικά ή δημόσια κτίρια (όπως σπίτι Κόλλια και Φώσκο-λου, στον όροφο του καταστήματος Χουτόπουλου, στο ισόγειο του παλιού δημαρχείου (Ρολόϊ) κ.α.). Η απόφαση για την ανέγερση Ταχυδρομικού Μεγάρου στον Πειραιά, ελήφθη στο Δημοτικό Συμβούλιο Πειραιά το 1848 και αφορούσε δημοτικό γήπεδο, έκτασης 2.000 τετρ. Πήχων, που καταλάμβανε τον χώρο μεταξύ των οδών Φίλωνος και Άρεως (τώρα Καραολή και Δημητρίου) (Pireorama).

Τελικά, την 21-07-1898, επί Δημαρχίας Τρύφωνος Μουτζοπούλου (του μακροβιότερου Δήμαρχου Πειραιά με τεράστιο έργο επί εποχής του όπως Δημοτικό Θέατρο, Χατζηκυριάκειο Ίδρυμα κλπ), το Δημοτικό Συμβούλιο Πειραιά, ενέκρινε τα σχέδια του Δημοτικού Μηχανικού Εμμανουήλ Παπακωνσταντίνου, που είχε ως πρότυπο το Ταχυδρομείο της Γενεύης (Εικ. 3,4) καθώς και τον προϋπολογισμό για την ανέγερση μόνιμου καταστήματος για Ταχυδρομείο, Τηλεγραφείο και Τηλεφωνία (ΤΤΤ). Στο ψήφισμα, α-

ναφέρεται: "τα σχέδια εχαράχθησαν επί τη βάσει των τελειωτέρων εν Ευρώπη, του είδους τούτου, καταστημάτων". (Ελ. Αναγνωστοπούλου-Ευαγγελία Μπαφούνη). Ο προϋπολογισμός του έργου ανήρχετο στις 190.000 δρχ. Την 7η Μαρτίου 1899 τέθηκε ο θεμέλιος λίθος από τον Τρ. Μουτζοπούλο παρουσία του υπουργού των Εσωτερικών Γεωργίου Θεοτόκη. Η κατασκευή του κτιρίου διήρκεσε 2 χρόνια, με τελικό κόστος 242,480δρχ. Τέλος, την 1η Αυγούστου 1901, υπογράφηκε σύμβαση 25ετούς μίσθωσης του κτιρίου για χρήση των Τ.Τ.Τ. μεταξύ του Δημάρχου Τρ. Μουτζοπούλου και του Υπουργού των Εσωτερικών Γ. Θεοτόκη, δίνοντας τέλος σε διαμάχη για το ύψος του ενοικίου που καθυστέρησε την παράδοση του κτιρίου (διαφορά 400 δρχ το μήνα). 1η Σεπτεμβρίου 1901 ξεκίνησε η λειτουργία των ΤΤΤ. Ένα έργο το οποίο "χρεώνεται" στον Τρ. Μουτζοπούλο, όπως αναφέρεται σε μαρμαρινή πλάκα πάνω από την είσοδο της οδού Φίλωνος (Εικ. 5).

Το 1973, σταμάτησε η λειτουργία του κτιρίου, αφού το Ταχυδρομείο μεταστεγάστηκε στο νέο κτίριο, επί των οδών Φίλωνος και Τσαμαδού, και

ΕΙΚ. 8 ΚΑΤΟΨΗ ΟΡΟΦΟΥ (ΔΗΜΟΣ ΠΕΙΡΑΙΑ)

ΕΙΚ. 9 ΑΙΘΡΙΟ-1 (Γ.ΓΑΡΔΑΣ)

ΕΙΚ. 10 ΑΙΘΡΙΟ-2 (Γ.ΓΑΡΔΑΣ)

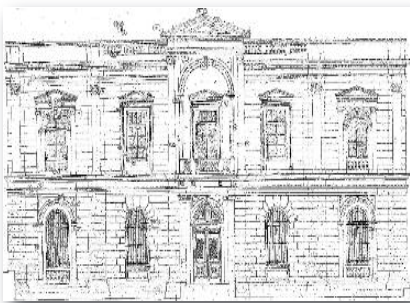
ΕΙΚ. 11 ΣΤΕΓΗ ΑΙΘΡΙΟΥ (efsyn.gr)
Βασ. Μαθιουδάκης

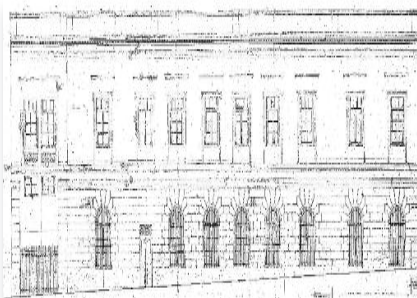
ΕΙΚ. 12 ΕΙΣΟΔΟΣ ΦΙΛΩΝΟΣ (Γ.ΓΑΡΔΑΣ)

ΕΙΚ. 13 ΕΙΣΟΔΟΣ ΚΑΡΑΟΛΗ-ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ
(Γ.ΓΑΡΔΑΣ)

ΕΙΚ. 16 ΟΨΗ ΚΑΡΑΟΛΗ-ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ
(ΔΗΜΟΣ ΠΕΙΡΑΙΑ)

ΕΙΚ. 17 ΟΨΗ ΝΟΤΑΡΑ (ΔΗΜΟΣ ΠΕΙΡΑΙΑ)

ΕΙΚ. 18 ΟΨΗ ΝΟΤΑΡΑ (Γ.ΓΑΡΔΑΣ)

ΕΙΚ. 14 ΤΗΛΕΦΩΝΕΙΟ-ΤΗΛΕΓΡΑΦΕΙΟ
(Γ.ΓΑΡΔΑΣ)

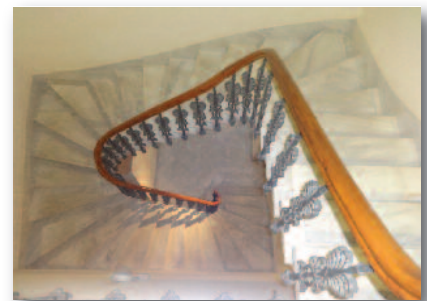
το κτίριο χαρακτηρίστηκε διατηρητέο. Το 1981 "θαβώθηκε" από τον σεισμό. Το 1998 το ΥΠΕΧΩΔΕ ανέλαβε την πλήρη αποκατάσταση του κτιρίου, η οποία έλαβε τέλος το 2005. Έκτοτε, στο κτίριο στεγάζεται η Δημοτική Πινακοθήκη του Δήμου Πειραιά.

Β. ΤΟ ΚΤΙΡΙΟ

Πρόκειται για διώροφο (Εικ. 6) νεοκλασικό κτίριο με υπόγειο, ορθογωνικής κάτοψης, διαστάσεων 31X36 μ περίπου (Εικ. 7,8). Στο κέντρο του κτιρίου, δεσπόζει το "αίθριο" (Εικ. 9,10), η επιβλητική οκταγωνική αίθουσα διαστάσεων 10.80X7.60 μ, με κάλυψη από υαλόφρακτη μεταλλική στέγη (Εικ. 11). Στον χώρο αυτό, πραγματοποιούνταν οι συναλλαγές με το κοινό, η δε πρόσβαση σ' αυτήν γινόταν από την οδό Φίλωνος (Εικ. 12). Στην βορεινή πλευρά του κτιρίου (σε επαφή με την οδό Καραολή-Δημητρίου), υπάρχει προκήπιο (πρασιά) πλάτους 4.00 μ. Εκεί ήταν η είσοδος για το "Τηλεφωνείον-Τηλεγραφείον" (Εικ. 13), όπως καταγράφεται στην μαρμάρινη πλάκα στο υπέρθυρο (Εικ.

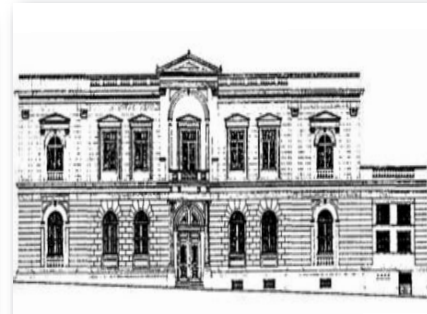
ΕΙΚ. 19 ΝΟΤΑΡΑ-ΚΑΡΑΟΛΗ (Γ.ΓΑΡΔΑΣ)

ΕΙΚ. 15 ΠΑΛΙΟ ΚΛΙΜΑΚΟΣΤΑΣΙΟ
(Γ.ΓΑΡΔΑΣ)

14), καθώς και το μαρμάρινο κλιμακοστάσιο με το υπέροχο κάγκελο (Εικ. 15). Τέλος, στην νότια πλευρά σε επαφή με το όμορο οικόπεδο, υπάρχει αυλή και εκατέρωθεν αυτής ημιυπαίθριος χώρος (σε επαφή με οδό Νοταρά) από όπου γινόνταν η παράδοση και η παραλαβή των επιστολών του ταχυδρομείου και ισόγειος χώρος (σε επαφή με οδό Φίλωνος) (Εικ. 16,17,18, 19,20,21).

Οι γωνίες καθώς και οι κύριες εισόδους του κτιρίου, εξέχουν κατά τα νεοκλασικά πρότυπα, περίπου 40 εκατοστά, δίνοντας χάρη και στιβαρότητα στο κτίριο. Η ζώνη του ισόγειου έχει ανοίγματα με τοξωτά πρέκια και διαχωρίζεται από τον όροφο με εξέχον διπλό γείσο. Τα ανοίγματα του ορόφου έχουν εκατέρωθεν πεσούς με κορινθιακά κιονόκρανα που υποβάσταν αετωματικά υπέρθυρα και είναι ορθογωνικά ή με τοξωτό πρέκι στα τμήματα που εξέχουν. Το διπλό γείσο, επαναλαμβάνεται στο άνω όριο του ορόφου, διαχωρίζοντάς τον από το στηθαίο της στέγης, το οποίο είναι συμπαγές στις προεξοχές ή με κολωνακία-μπαλουθρές. Τέλος οι προεξοχές των εισόδων κα-

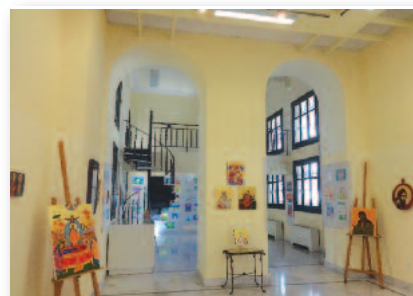
ΕΙΚ. 20 ΟΨΗ ΦΙΛΩΝΟΣ
(Pireorama)

Εικ. 21 ΟΨΗ ΦΙΛΩΝΟΣ (Γ.ΓΑΡΔΑΣ)

Εικ. 22 ΑΙΘΟΥΣΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΩΝ
ΕΚΘΕΣΕΩΝ (Γ.ΓΑΡΔΑΣ)

Εικ. 23 ΑΙΘΟΥΣΑ ΔΗΜΟΤΩΝ (Γ.ΓΑΡΔΑΣ)

λύπτονται με επιβλητικό αέτωμα, που μαζί με τους (μοναδικούς) εξώστες πάνω από τις κύριες εισόδους, δίνουν μεγαλοπρέπεια στο κτίριο.

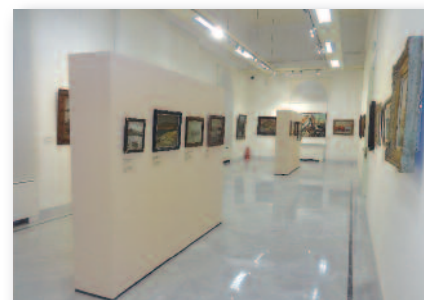
Γ. ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΠΙΝΑΚΟΘΗΚΗ

Όπως προαναφέραμε, μετά το 2005, στο ανακατασκευασμένο κτίριο, στεγάζεται η Δημ. Πινακοθήκη. Στο ισόγειο, στο αίθριο φιλοξενούνται διάφορες δραστηριότητες, πολιτιστικές (διαλέξεις, συνέδρια), καλλιτεχνικές (μουσικές συναυλίες, χοροί, εικαστικές εκδηλώσεις), κοινωνικές (πολιτ. Γάμοι κ.α.). Στις αίθουσες της οδού Φίλωνος, φιλοξενούνται διάφορες περιοδικές εκθέσεις καλλιτεχνών ή δημοτών (Εικ. 22,23).

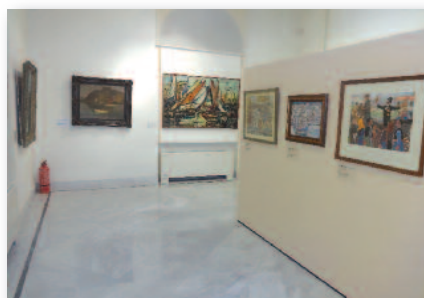
Σήμερα, η Δημ. Πινακοθήκη περιλαμβάνει περισσότερα από 900 έργα Ελλήνων και ξένων ζωγράφων καλλιτεχνών. Υπάρχει ένα πολύ σημαντικό μουσειακό υλικό που γίνεται προσπάθεια να προβληθεί με τον καλύτερο τρόπο. Στις αίθουσες του 2ου ορό-

φου (Εικ. 24,25), έχει δημιουργηθεί θαυμάσια πινακοθήκη με έργα μεγάλων Ελλήνων ζωγράφων, κυρίως ελαιογραφίες, όπως των Βοηανάκη, Χατζή, Μαλλέα, Αξελίου, Ν. και Π. Λύτρα κ.α. Κυρίαρχη θέση στην συλλογή κατέχει η παρουσία καλλιτεχνών οι οποίοι είναι Πειραιώτες. Η θεματολογία της συλλογής χαρακτηρίζεται ως επί το πλείστον από έργα των οποίων η πηγή έμπνευσης υπήρξε η θάλασσα, το λιμάνι, τα πλοία. Ακόμα, στις αίθουσες του ορόφου, εκτίθενται επίσης συλλογές έργων του Γεωργίου Καστριώτη (Εικ. 26) και του Πάνου Αραβαντινού (Αθηνά Πάνου, Αρχαιολόγος, Μουσειολόγος).

Ευχαριστώ ιδιαίτερα την Διευθύντρια της Δημοτικής Πινακοθήκης του Δήμου Πειραιά, Ευαγγελία Μπαφούνη, για το υλικό που μου προσέφερε και την άδεια φωτογράφισης του κτιρίου, και το Αρχιτεκτονικό τμήμα του Δήμου Πειραιά για τα σχέδια του κτιρίου (Κες Μπαμπίρη και Κυρίτση).

Εικ. 24 ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΠΙΝΑΚΟΘΗΚΗ-1
(Γ.ΓΑΡΔΑΣ)

Εικ. 25 ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΠΙΝΑΚΟΘΗΚΗ-2
(Γ.ΓΑΡΔΑΣ)

Πηγές:

- Pireorama Ιστορίας και Πολιτισμού: "Το παλιό Ταχυδρομείο Πειραιά"
- Ελ. Αναγνωστοπούλου-Ευαγγ. Μπαφούνη: "Νεοκλασικά δημοτικά κτίρια στον Πειραιά" - Αθηνά Πάνου: "Η Νεοελληνική ζωγραφική, μέσα από το έργο της Δημοτικής Πινακοθήκης Πειραιά"
- Αρχιτεκτονικό Τμήμα Δήμου Πειραιά: Σχέδια ανακαίνισης Παλιού Ταχυδρομείου.
- Διαδίκτυο

Εικ. 26 ΑΙΘΟΥΣΑ ΓΛΥΠΤΩΝ (Γ.ΓΑΡΔΑΣ)

Εικ. 27 ΜΑΡΜΑΡΙΝΕΣ ΘΥΡΙΔΕΣ
(Pireorama)

Η ΓΕΝΕΣΗ ΤΗΣ ΜΗΤΡΟΠΟΛΗΣ

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ: ΡΩΜΗ

Αναγνωρίσαμε στο προηγούμενο τεύχος στην Αθήνα την πρώτη μητροπολιτική πόλη της αρχαιότητας. Είναι όμως μόνο στη Ρώμη που θα συναντήσουμε για πρώτη φορά τα τρομερά μεγέθη και τα φοβερά προβλήματα οργάνωσης, λειτουργίας και κοινοτικής συνοχής που φέρουν η ανωνυμία, η υποχώρηση των προσωπικών σχέσεων και της πολιτικής συνείδησης κύρια χαρακτηριστικά και της σύγχρονης μας μεγαλούπολης (εικ. 1).

1. Τα μεγέθη. Η έκταση της πόλης της αρχαίας Ρώμης δεν υπολογίζεται εύκολα. Τα αρχαία τείχη - άχρηστα σε μια μακρόχρονη ειρήνη - έχουν εγκαταληφθεί και η οχύρωση του 3ου μ.Χ. αιώνα δεν την καλύπτει παρά μόνο μερικώς. Ο Ιούλιος Καίσαρ αναγνώ-

ρίζοντας το γεγονός επεκτείνει τα όρια της πόλης κατά ένα μίλι (1.450μ) από τον Αύγουστο τα όρια των 14 αστικών διαμερισμάτων θα ακολουθούν πλέον συνεχώς διευρυνόμενα την εκάστοτε διαμορφούμενη γραμμή συμπαγούς οικοδόμησης. Έτσι οι αρχικές 165 vii (αυτοδιοικούμενες συνοικίες, σταθερές οικιστικές μονάδες που ορίζονται από δρόμους) θα έχουν μετά από τρεις αιώνες σχεδόν διπλασιαστεί. Σε τούτο αντιστοιχεί η ραγδαία (για τα μέτρα της εποχής) αύξηση ενός πληθυσμού, ο οποίος δεν έχει πλέον καμία σχέση με το μέτρο των 10.000 πολιτών της ιδανικής πόλης του Αριστοτέλη. Οι στατιστικές μιλούν για 463.000 άτομα το 86 π.Χ., 486.000 το 57 π.Χ., το λιγότερο 675.000 (μαζί με τους ξένους και τους δούλους πάνω από το εκατομμύριο) το 5 π.Χ. και 1.200.000 στο τέλος του 2ου αι.μ.Χ. : ένα λαό χωρικών, που έχουν αφήσει ή χάσει τους αγρούς του στους πολεμίους, εσωτερικούς μετανάστες των εμφυλίων, αργόσχολους ως επί το πλείστον (το 57 π.Χ. μεταξύ τους περίπου 150.000 περιμένουν να ζητήσουν από τις δωρεάν παροχές), απειληθέντες και ξένους που συρρέουν από όλη την Ιταλία και την ανατολική Μεσόγειο, οι οποίοι από την έλλειψη αστικών συγκοινωνιών υποχρεώνονταν να αναζητήσουν στέγη στο κέντρο της πόλης. Μια γιγάντωση που η Ρώμη, όπως αυτή εσπευσμένα είχε ανοικοδομηθεί μετά τη γαλιτική εισβολή, δεν μπορούσε να αντιμετωπίσει.

2. Ο χώρος της κατοικίας. Στην οικιστική εικόνα της Ρώμης (στις γειτονιές και στη μορφή των κατοικιών) καθρεφτίζονται (όπως και στις σημερινές μας πόλεις, αν και όχι στη δημοκρατική Αθήνα) οι τεράστιες ταξικές διαφορές μέσα στη ρωμαϊκή κοινωνία, ανάμεσα σε μια πάμπλουτη συγκλητική αριστοκρατία που συγκρίνει τον εαυτό της με τους ελληνιστικούς βασιλιάδες και ένα λαύμπεν προλεταριάτο χωρίς στο θεό μοίρα. Γύρω από την παλαιά χαστική πόλη, με το φόρουμ, τις πολυσύχναστες λαϊκές γειτονιές, τα κέντρα των μικροεμπόρων και βιοτεχνών, τη θορυβώδη Subura, το Velabrum, με τον εμπορικό δρόμο (Vicus Tuscus) με τα βιβλιοπωλεία, τα φαρματεμπορικά και τα αρωματοπωλεία, και το γειτονικό (προς δυσμάς) Forum Boarium - το παλιό βοϊδοπάζαρο - κέντρο των σαράφιδων και των εμπόρων, απλώνεται η πράσινη ζώνη των κατάφυτων λόφων των beaux

Του ΓΙΩΡΓΟΥ ΣΤΑΙΝΧΑΟΥΕΡ
Αρχαιολόγου
τ. Εφόρου Αρχαιοτήτων

quartiers με τις πλούσιες, χαμένες μέσα σε απέραντους κήπους, βίλλες. Η ίδια εικόνα επαναλαμβάνεται στην απέναντι όχθη του Τίβερη, όπου οι απέραντοι κήποι του Καίσαρα στις πηγαίες του λόφου και το αγροτικό τοπίο του Βατικανού περιβάλλουν την πυκνοκατοικημένη περιοχή του Transtevere, με τον αναμενόμενο -λόγω του λιμανιού - πληθυσμό εργατών, φορτοεκφορτωτών και βιοτεχνών (βυρσοδεψών, επιπλοποιών, κεραμέων κ.λπ.) όπου είναι έντονη η παρουσία του ξένου και μάλιστα του ιουδαϊκού στοιχείου.

Αντίστοιχη είναι και η διάκριση ανάμεσα στους δύο βασικούς τύπους της ρωμαϊκής κατοικίας, την κλασική ιταλική (μονο) κατοικία, τον domus και την πολυώροφη λαϊκή ή και "αστική" πολυκατοικία την insula (α-τίστοιχα 1.790 και 46.200 στην απογραφή του 4ου αι. μ.Χ.) Η πρώτη καλύπτει διαφόρου μεγέθους και πολυτέλειας, οικοδομές, από τα απλά παραδοσιακά σπήτια του κέντρου (εμβαδού από 359 έως 850 ή το πολύ 1.599μ²) με διάταξη των δωματίων γύρω από το atrium, μια μοναδική είσοδο και εξωτερικά καταστήματα, έως τις βίλλες ελληνιστικο-ρωμαϊκού τύπου με atrium και περιστύλιο, κιονοστοιχίες, βεράντες, νυμφαία και πισίνες, πραγματικά παλάτια των 12- 20.000μ², των προαναφερθέντων γύρω λόφων. Σε αντίθεση με τη domus, η λαϊκή πολυκατοικία, insula (ελλ. συνοικία) του κέντρου της πόλης, όπου είναι υποχρεωμένος να κατοικεί ο κόσμος των εμπόρων, βιοτεχνών και τεχνιτών, είναι το προϊόν της στενότητας και της ακρίβειας της γής αλλή και της αισχροκέρδειας ιδιοκτητών και εργολάβων. Υπάρχουν πολλών ειδών insulae: πρώτα, ο χαρακτηριστικός τύπος λαϊκής πολυκατοικίας με μικρό εμβαδόν (200 - 350μ²) και δυσανάλογο ύψος που φθάνει τα 20μ, με κάποιο κατάστημα στο ισόγειο, 4 ή 5 (έως και 7) ορόφους των 3-5 διαμερισμάτων και διάφορες "αυθαίρετες" προσθήκες (σφύρες και κήπους με ελαφρότερα υλικά) στο δώμα. Το σκοτεινό κλιμακοστάσιο, με τα 200 τα απότομα σκαλοπάτια, ανοίγει κατευθείαν στο δρόμο, δίπλα στο μαγαζί, ενώ συ-

Εικ. 1. Σχέδιο της αυτοκρατορικής Ρώμης

Εικ. 2. Πολυκατοικία από την Όστια (αναπαράσταση)

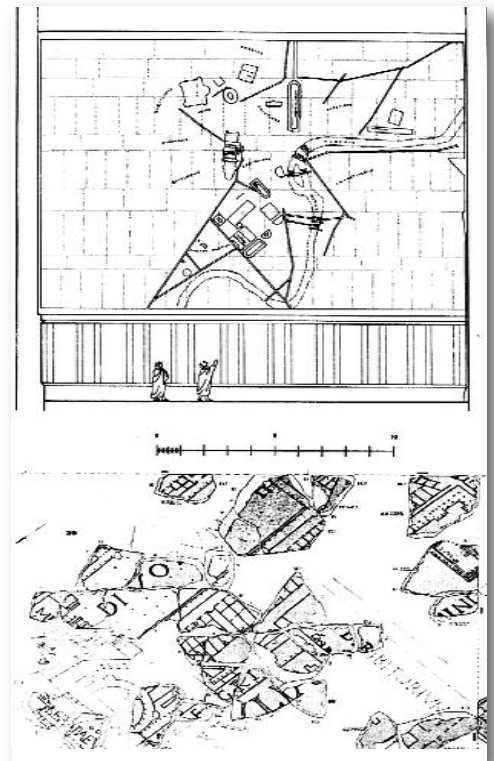
ναντά και εξωτερικές σκάλες από μπαλκόνι σε μπαλκόνι. Εσωτερική αυλή δεν υπάρχει, το πολύ κάποιος στενός φωταγωγός ή κάποιο αδιέξοδο δρομάκι. Τα διαμερίσματα (τριών τουλάχιστον δωματίων), που ο ιδιοκτήτης μπορούσε να νοικιάσει χωριστά φωτιζόνταν, συνεπώς, μόνο από την μπαλκονόπορτα ή κάποιο μικρό και ψηλά ανοιγμένο, στολισμένο, ωστόσο, με ζαρντινιέρες, παραθυράκι που έκλινε συνήθως με πανιά ή τάβλες (τα τζάμια ήταν γνωστά αλλή πολλή ακριβά). Τίποτε δεν προστάτευε αυτά τα ανθυγιεινά και κακοφωτισμένα διαμερίσματα από τις ακραίες ατμοσφαιρικές συνθήκες, το κρύο, τη ζέση ή τη βροχή. Η καπνιά από το μαγκάλι (άλλου είδους θέρμανση δεν προβλεπόταν) δεν είχε άλλη διεξοδο από την πόρτα και τα παράθυρα. Χειρότερες ήταν οι συνθήκες διαβίωσης στη σοφίτα (pergulae), το άθλιο κατάλυμα των πολύ φτωχών, αυτών που, όπως λέγαμε, ζούσαν "κάτω από τα κεραμίδια" (sub tegulas) ή ακόμα χειρότερα κάτω από τις σκάλες ή στο υπόγειο. Υπήρχαν βέβαια και οι ακριβές πολυκατοικίες των πλουσίων αστών όπως αυτές που γνωρίζουμε από την Όστια (εικ. 2) με στοές στο ισόγειο, θυρωρείο (για τον isularius), χωριστές σκάλες για κάθε οροφοδιαμέρισμα, που έχει 4-8 δωμάτια, είναι διακοσμημένο με ψηφιδωτά και τοιχογραφίες και διαθέτει παράθυρα στο δρόμο και σε μια εξωτερική αυλή, μπαλκόνια καθ' όλο το μήκος της προσόψεως καθώς και παροχή πόσιμου νερού. Κοινή πάντως σε όλες είναι η έλλειψη στοιχειωδών για μας (ισπανικών όμως ακόμα και στις ευρωπαϊκές μεγαλουπόλεις του 19ου αιώνα) ανέσεων, όπως η αποχέτευση (αποχετευτικοί αγωγοί υπάρχουν μόνο κατά μήκος της σκάλας, όπου πιθανόν ήταν εγκατεστημένα πρόχειρα αποχωρητήρια) και η θέρμανση. Πέρα από όλα αυτά και το θόρυβο της πόλης η ζωή στις insulae εγκυμονεί όμως συνήθως, και πολύ σοβαρούς κινδύνους για τους ενοίκους. Το υπερβολικό ύψος σε συνδυασμό με την κακή κατασκευή και την πρόχειρη συντήρηση με πασαλείμματα, έκαναν αυτά τα κτήρια στατικά επικινδύντα και εξαιρετικά ευάλωτα στις πυρκαϊές, οι οποίες γνωρίζουν για το λόγο αυτό τεράστια εξάπλωση.

3. Οι υποδομές. Μια αναγκαία προϋπόθεση της λειτουργίας της σύγχρονης μεγαλούπολης είναι η ύπαρξη μιας επαρκούς και καλά ηδωμένης τεχνικής υποδομής. Το ξέρει κάθε δήμαρχος και το νιώθουμε σε κάθε μεγάλη απεργία. Όπως παρατηρεί ο Στράβων (5.3.8) με αφορμή ακριβώς την περιγραφή της Ρώμης, σε αντίθεση με τους Έλληνες που ενδιαφέρονταν για το κάλλος, τη θέση και το έδαφος μιας πόλης οι Ρωμαίοι μεριμνούσαν για πρακτικά θέματα όπως η οδόστρωση, η υδροδότηση και η αποχέτευση των λυμάτων. Μπορούμε να πούμε ότι η αυ-

τοκρατορική Ρώμη υπήρξε ο πρόδρομος των σύγχρονων μεγαλουπόλεων στη οργάνωση και το νομικό πλαίσιο λειτουργίας των δημοτικών υπηρεσιών σε όλους τους τομείς: της πολεοδομίας (από τη Ρώμη -και τις επαρχιακές πόλεις- έχουμε τα πρώτα ανηρημένα σχέδια πόλης (εικ. 3) της ασφάλειας, της υγιεινής, των δημοσίων έργων, της τροφοδοσίας και της διασκέδασης.

Αστυνομία και πυροσβεστική υπηρεσία οργανώνονται πλέον ως ανεξάρτητες υπηρεσίες, με το δικό τους διοικητικό (γραμματεία, δικαστήριο και αρχείο) και τα εκτελεστικά όργανα. Υπάρχουν 3- 5 αστυνομικά τμήματα/στρατόπεδα δύναμης, το καθένα, 1.000 ανδρών, με ειδικές υπηρεσίες πθών, θεαμάτων, ταβερνείων, χαρτοπαικτικών λέσκων, λουτρών κλπ. Ανεξάρτητη είναι η μυστική αστυνομία που υπάγεται (όπως και η πραιτωριανή φρουρά) κατευθείαν στον διοικητή της πόλης. Αντίστοιχα δημιουργούνται (για πρώτη φορά από τον Αύγουστο) 7 πυροσβεστικοί σταθμοί (ένας για κάθε δύο διαμερίσματα) επανδρωμένοι με συνολικά 7.000 νυκτοφύλακες- πυροσβέστες, οι οποίοι ήταν υποχρεωμένοι να εκτελούν τακτικές περιπολίες, εξοπλισμένοι με σκαπανικά εργαλεία (οι μεγάλες πυρκαγιές αντιμετωπίζονταν με κατεδαφίσεις), σεντόνια, κουβάδες και αντλίες. Τους πυροσβεστικούς κρουνοίς αντικαθιστούσαν στις γειτονιές οι δημόσιες κρήνες.

Ιδιαίτερη σημασία δίνεται στην ύδρευση της πρωτεύουσας. Την παροχή νερού είχαν εξασφαλίσει ήδη από την εποχή της δημοκρατίας τέσσερα υδραγωγεία. Ήταν καθορισμένες οι ποσότητες νερού που προορίζονταν για τα δημόσια κτήρια, τις δεξαμενές και τους ελάχιστους ιδιώτες που είχαν αυτό το δικαίωμα. Ειδικός νόμος καθόριζε του όρους χρήσεως των νερών από τους ιδιώτες και τη διάρκεια των παροχών, τις επισκευές του δικτύου και την προστασία του αμέσου περιβάλλοντός του όπως και τις ποινές για την πρόκληση ζημιών στο δίκτυο. Η υπηρεσία ύδρευσης ήταν μια ειδική τεχνική υπηρεσία από μηχανικούς και εξειδικευμένους τεχνίτες οι οποίοι ασχολούνταν με την σχεδίαση, την κατασκευή (από τη μάστευση των πηγών και την κατασκευή των υδραγωγείων έως την εγκατάσταση του συστήματος διανομής), καθώς και με τη συντήρηση των εγκαταστάσεων. Στα τέσσερα αρχικά υδραγωγεία προστίθενται αλλή τόσο από τον Αύγουστο και δύο ακόμη από τον Κλαύδιο. Στο τέλος της αυτοκρατορικής εποχής υπάρχουν 14 υδραγωγεία. Σύμφωνα με τα στοιχεία που δίνει στο βιβλίο του ο Φροντίνος, ο οποίος ήταν επικεφαλής της Υπηρεσίας Ύδρευσης επί Βεσπασιανού, κάθε υδραγωγείο διέθετε από 14 έως 92 δεξαμενές (castella) και σταθμούς ελέγχου (stationes), ενώ το σύστημα διανομής περιελάμβανε αγωγούς με διαμέτρημα από 1 έως 12 1/3 δακτύ-

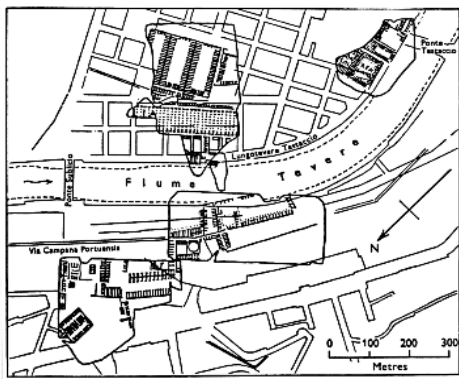
Εικ. 3. Το μαρμάρινο σχέδιο της Ρώμης εποχής των Σεβήρων (forma urbis) αποκατάσταση και απόσπασμα

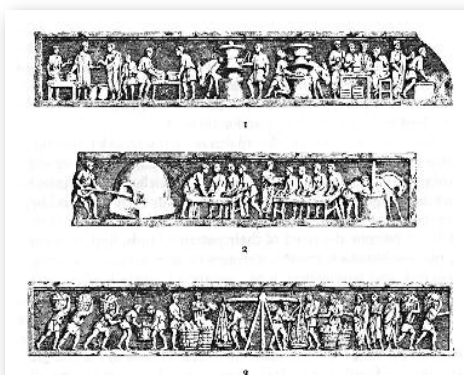
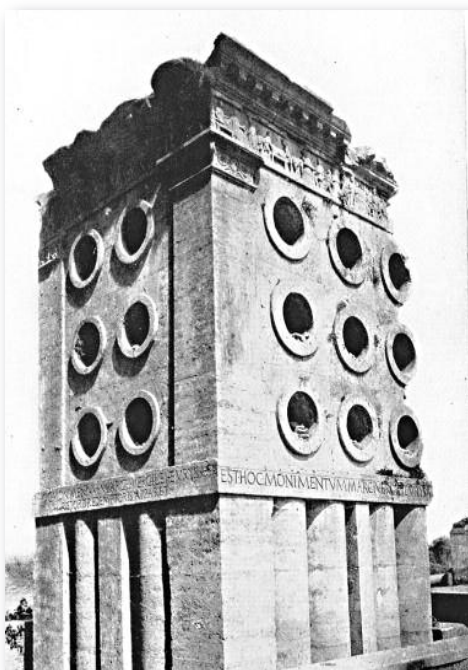
Εικ. 4. Κρήνη σε ένα δρόμο της Ρώμης (αναπαράσταση)

Εικ. 5. Δημόσια αποχωρητήρια στη Ρώμη

Εικ. 6. Οι σιταποθήκες (horrea) στις όχθες του Τίβερη

Εικ. 7-8 Οι φούρνοι της Ρώμης: Το μνημείο του Ευρυσάκου και ανάπτυγμα της ζωφόρου του

λους και παροχή 1- 97 quinaría (ένα quinarium = 40,6 κυβικού μέτρου). Η ύδρευση των δημοσίων χώρων ακολουθούσε ιεραρχική σειρά. Πρώτα εξυπηρετούνταν οι αυτοκρατορικές ανάγκες (κλήποι, ανάκτορα, δημόσιες κρήνες κ.λπ.), ακολουθούσαν τα δημόσια κτήρια (λουτρά, σιταποθήκες, στρατόπεδα, γυμνάσια, αμφιθέατρα κ.λπ.) και τέλος οι ελάχιστες προνομιούχες ιδιωτικές οικίες. Η ημερήσια παροχή 992.200μ³ που αναφέρει ο Φροντίνος για τα 9 υδραγωγεία της σύγχρονης του Ρώμης αντιστοιχεί αναλογικά σε 600-900 λίτρα ανά άτομο (έναντι των 500μ³ στην σημερινών πόλεων), ενώ υπήρχε και ένα μεγάλο ποσοστό διαρροών (έφθανε τα 2/5 της κανονικής παροχής), το οποίο οφειλόταν στις παράνομες συνδέσεις. Τις ανάγκες υγιεινής εξυπηρετούσε ένα σύστημα από δημόσιες κρήνες, δημόσια λουτρά και αποχωρητήρια. Στη Ρώμη κάθε δημοτικό διαμέρισμα (regio) διέθετε εκτός από τα πηγάδια, τις τοπικές πηγές και τις δεξαμενές και ένα μεγάλο αριθμό (τον 1ο αι. μ.Χ. 591 και τον 4ο αι. μ.Χ. 1.352) από δημόσιες κρήνες (Εικ. 4), μεταξύ των οποίων και κάποιες μνημειώδεις. Σημαντικό παράγοντα για την υγιεινή της Ρώμης αποτελούσαν τα 170 (τον 4ο αι. φθάνουν τα 967) δημοτικά λουτρά που κατανέμονταν περίπου ομοιόμορφα στα δημοτικά διαμερίσματα. Η γειτνίαση των λουτρών δεν ήταν ιδιαίτερα ευχάριστη, όπως πληροφορούμαστε από τα παράπονα του Σενέκα (ad Lucil. 56 1-2) για τους θορύβους που είναι αναγκασμένος να υπομένει κάποιος που κάθεται πάνω από μια αίθουσα λουτρού. Ένα νέο κεφάλαιο ανοίγει, φυσικά, με την εμφάνιση των μεγάλων θερμών στη Ρώμη. Το πρόβλημα από την απουσία αποχωρητηρίων στους ορόφους των ρωμαϊκών πολυκατοικιών αντιμετωπίστηκε με τη δημιουργία δημοσίων (μισθωμένων) αποχωρητηρίων (foricae, latrinae publicae) στους δρόμους των πυκνοκατοικημένων γειτονιών. Οι εγκαταστάσεις αυτές θερμαίνονταν το χειμώνα και είχαν μαρμαρίνα καθίσματα κάτω από τα οποία προβλεπόταν συνεχής ροή νερού (Εικ. 5). Υπήρχαν, συνολικά, 144 δημόσια αποχωρητήρια δηλαδή περίπου 10 σε κάθε διαμέρισμα, στα οποία προστίθενται άλλα 116 necessaria κατά μήκος του τείχους του Αυρηλιανού. Απαραίτητο συμπλήρωμα του συστήματος της ύδρευσης υπήρξε απαρχής το αποχετευτικό δίκτυο. Οι πρώτοι ρωμαϊκοί υπόνομοι είχαν σκοπό την αποστράγγιση και αποξήρανση των χαμηλών περιοχών της πόλης, όπως το φόρουμ. Το σύστημα υπονόμων και η cloaca maxima, ο κεντρικός συλλεκτικός αγωγός των λυμάτων της πόλης χρονολογούνται ήδη στον 6ο αι.

Δεν νοείται πόλη χωρίς υπηρεσία δημοσίων έργων. Στη Ρώμη υπήρχε ειδική υπηρεσία για τη συντήρηση των παιδιών κτηρίων επανδρωμένη με αρχιτέκτονες, φύλακες κήπων

με μεγάλες αποθήκες για τα οικοδομικά υλικά (κυρίως μάρμαρα από τα αυτοκρατορικά λατομεία) και εργαστήρια. Άλλη ήταν η υπηρεσία οδοποιίας, που είχε ως έργο τη συντήρηση -καθαριότητα, πηλακόστρωση και επισκευή- των δρόμων και των πλατειών, ενώ για τη συντήρηση και την πραγματοποίηση βοηθητικών έργων στους μεγάλους δημοσίους δρόμους αρμόδιοι είναι -ανάλογα με τον χαρακτηρισμό του δρόμου- ειδικοί (υψηλόβαθμοι συγκλητικοί για τους μεγάλους, ιππείς για τους μικρότερους δρόμους) οι οποίοι δημοπρατούν τις εργασίες και παρακολουθούν, με προσωπική τους (οικονομική) ευθύνη, την εκτέλεση. Παρόμοια οργάνωση έχει και η υπηρεσία συντήρησης (διαμόρφωσης της κοίτης και των πρανών) του Τίβερη και των υπονόμων.

Ένα μεγάλο, ως προς την πολιτική του σημασία, θέμα ήταν (όπως και στην Αθήνα) η εξασφάλιση του επισιτισμού του πληθυσμού της Ρώμης. Οι ανάγκες σε σιτάρι ανέρχονταν σε 60.000.000 μοδίους (=1.750.000 εκατόλιτρα), που κανονικά προμήθευαν ως φόροι οι επαρχίες της Αιγύπτου και της Αφρικής (η τελευταία προμήθευε και το λάδι). Το σιτάρι μεταφερόταν από τις συνεκτινές των navicularii με πλοία στην Όστια και στους Ποτιόλους (Puteoli) και από εκεί μέσω του ποταμού στη Ρώμη, όπου συγκεντρωνόταν στις κεντρικές σιταποθήκες (horrea) του Τίβερη (Εικ. 6) και σε άλλες μικρότερες στα διαμερίσματα της πόλης. Η διανομή, η πώληση σε τιμή εμπορίου ή (σε έκτακτες περιπτώσεις) σε καθορισμένη τιμή, όπως και η δωρεάν διανομή των alimenta, ήταν υπόθεση του κράτους, παράλληλα, όμως, υπήρχε και το ελεύθεριο εμπόριο και μεγάλες επιχειρήσεις αρτοποιίας (Εικ. 7-8). Η μηνιαία, δωρεάν ή σε μειωμένη τιμή, διανομή σίτου σε ένα καθορισμένο βάσει των καταλόγων κάθε φυλής αριθμό 200.000 δικαιούχων, γίνονταν στα γραφεία της στοάς (porticus) Minicia στο πεδίο του Άρεως, με δεήτιο, στο οποίο ήταν σημειωμένο το όνομα, το επώνυμο και η κατοικία του δικαιούχου, ο αριθμός του γραφείου και η μέρα της διανομής. Από το Σεπτέμιο Σεβήρο κοντά στο σιτάρι, μοιράζεται δωρεάν και το λάδι, από τον Αυρηλιανό σ' αυτά προστίθεται το κρέας, το αλάτι, και το κρασί σε μειωμένη τιμή. Η σοσιαλιστική πολιτική των παρχών συμπληρώνει η κρατικοποίηση όλων των εμπλεκόμενων στο κύκλωμα της διατροφής συνεκτινών. Τον 3ο αι. μ.Χ. το σιτάρι μοιράζεται στις κρατικές αποθήκες και προς το τέλος του αιώνα με τη μορφή ψωμιού στους κρατικούς φούρνους (15- 25 σε κάθε διαμέρισμα). Παρόμοια το λάδι διατίθεται σε 2.300 πρατήρια (περίπου 160 ανά διαμέρισμα).

Αντίθετα, δεν υπάρχει πρόνοια για τη δημόσια υγεία πριν από το 370 μ.Χ., οπότε μόλις αποφασίζεται ο διορισμός 14 αρχιάτρων

(ενός για κάθε διαμέρισμα). Με την επικράτηση του χριστιανισμού εμφανίζονται -πρώτα στην Ανατολή- ιδρύματα κοινωνικής προνοίας, όπως ξενοδοχεία για τους απόρους ταξιδιώτες και τους ξένους, νοσοκομεία, βρεφοντροφεία (βρεφονηπιακοί σταθμοί) και ορφανοτροφεία. Στη Ρώμη τα πρώτα νοσοκομεία (valetudinaria), όπως και τα άσυλα ψυχοπαθών (οι οποίοι σύμφωνα με τη ρωμαϊκή νομοθεσία εφόσον δεν συντηρούνται από τους συγγενείς, κλείνονται σε ιδιαίτερη πτέρυγα των φυλακών), οφείλονται σε ιδιωτική (χριστιανική) πρωτοβουλία. Έτσι, τον 6ο αι. μ.Χ. υπάρχουν στη Ρώμη δύο μαιευτήρια (aedificia obstetricibus destinata) και τέσσερις βρεφονηπιακοί σταθμοί (aedificia parturientibus destinata).

4. Εκείνο που πέρα από κάθε άλλη διακρίνει τη μεγαλούπολη είναι ο μνημειακός πολεοδομικός σχεδιασμός: π.χ. η διαδοχή των παλαιών κατά μήκος του Σκουάνα, η προοπτική των Ηλυσίων πεδίων, ο πύργος του Αιφελή κλπ. Στη Ρώμη 1ου αιώνα π.Χ. η ανάγκη μιας αντάξιας της κυρίαρχης θέσης της στη Μεσόγειο ανάπτυξης ήταν κάτι πάρα πάνω από επιτακτική. Δεν μπορούσε η πρωτεύουσα του κόσμου να είναι ο περιγέθως των Ελλήνων (LIV. 40.5)-ούτε επιτρεπτόταν αυτή με τους στενούς ελικοειδείς χωματόδρομους της και τη παρωχημένη αρχιτεκτονική της (Cic. Leg.2. 35.95-96), το ναό του Δία στο λόφο Καπιτωλίου, πάνω από την Αγορά (forum) και τα μεμονωμένα μέσα σε όλο αυτό το οικοδομικό χάος, μνημεία που είχαν στήσει οι νικητές στρατηγοί της Ρώμης, να παριστάνει την πρωτεύουσα μιας Αλεξάνδρειας, μιας Αντιόχειας ή μιας Περγάμου. (Suet.Aug. 28). Μόνο η δικτατορική εξουσία του Καίσαρα και της αυτοκρατορικής του διαδόχου του Αυγούστου -αλλά και τα έσοδα από τη λαφυρολόγηση και τη φορολόγηση του Μεσογειακού κόσμου- θα έκαναν δυνατή την πραγματοποίηση ουσιαστικών επεμβάσεων στη μορφή της πόλης. Για μια ριζική ρυμοτομική επέμβαση χρειάστηκε η γνωστή πυρκαϊά του 64 μ.Χ. που καταστρέφοντας ολοσχερώς 4 δημοτικά διαμερίσματα έδωσε την ευκαιρία για την εκ νέου με βάση οικοδομικών κανόνων χάραξη της Nona Urbs του Νέρωνα, που όμως (με εξαίρεση το παλάτι του αυτοκράτορα) ποτέ δεν εφαρμόστηκε.

Η δημιουργία της πρωτεύουσας, η αρχιτεκτονική και πολεοδομική ανάπτυξη του πολιτικού κέντρου του ρωμαϊκού imperium άρχισε με τη πλούσια σε συμβολισμούς μετατροπή του Παλατινού λόφου, μυθικής ως γνωστόν κατοικίας του Ρωμύλου, που υψώνεται πάνω από το φόρουμ σε μια αυτοκρατορική πόλη (εικ. 9): το λιτό σπίτι του (που θα συμπληρώσουν τα μεγαλοπρεπή κτήρια των διαδόχων του, κυρίως το ανάκτορο των Φλαβίων) και ο γειτονικός ναός του Απόλλωνα),

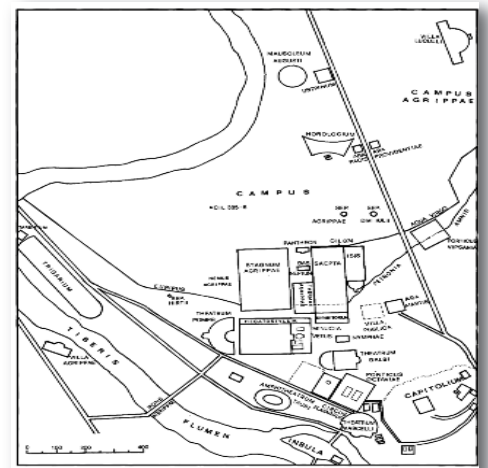
θα εκφράσουν τη νέα μορφή του καθεστώτος και θα ταυτίσουν μεληντονικά το όνομα του λόφου με την έννοια του ανακτόρου. Με τη δημιουργία από το Σεπτίμιο Σεβήρο της μνημειώδους δυτικής πρόσοψης προς τον ιππόδρομο (τον circus Maximus) το παλάτι να συνδεθεί από εδώ και πέρα (έως και στην Κωνσταντινούπολη) στενά -τοπογραφικά και ιδεολογικά- με το νέο χώρο συγκέντρωσης του λαού, φτωχό διάδοχο της αγοράς.

Στο ίδιο δυναστικό πνεύμα εννοείται και η παράληψη με την απώλεια του πολιτικού ρόλου της μνημειακής ανάπτυξης του φόρου (Forum Romanum). Αυτό το παλαιό κέντρο της ελεύθερης ρωμαϊκής πολιτείας αποκτά τώρα ένα καθαρά μνημειακό προγραμματικό χαρακτήρα. Οι βασιλικές Iulia και Aemilia (βασικά με δικαστική λειτουργία), που ηλαιοείωναν τις μακρές πλευρές του, παίρνουν τα ονόματα των εγγονών του αυτοκράτορα, τις υπολοίπες διάφοροι ναοί και η νέα αγορά του Καίσαρος, ενώ το χώρο κλείνει από το νότο, ιδρυμένος μπροστά στην αρχική θέση του βήματος (rostrae) και της ταφικής πυράς του δικτάτορα, ο ναός του αποθεωμένου Καίσαρα (divus Iulius), που αφήνει μόνο ένα πέρασμα με τη μορφή μιας μνημειώδους θριαμβευτικής αψίδας του αυτοκράτορα, για την Via Sacra. Είναι χαρακτηριστικό της αντίληψης της νέας θέσης της αυτοκρατορικής Ρώμης, ότι στο κεντρικό σημείο της αγοράς όπου κάποτε έπαλλε η καρδιά της ρωμαϊκής δημοκρατίας, καταλαμβάνει τώρα το milliarium aureum, αφετηρία της μέτρησης όλων των δρόμων που "οδηγούν στη Ρώμη" από τα άκρα του κατακτημένου και καταμετρημένου από τον γαμπρό του αυτοκράτορα Μ. Αργίππα κόσμου. Τέλος δίπλα αναγείρεται -απομονωμένο με ένα ψηλό τοίχο από τη γύρω λαϊκή γειτονία- το νέο μεγαλόπρεπο φόρουμ του Αυγούστου με το ναό του εκδικητή (για το φόνο του Καίσαρα) Άρη, στο βάθος μιας πλατείας ηλιασισμένης αριστερά και δεξιά από δύο -μία ελληνική και μία λατινική- βιβλιοθήκες, αποθησαύριση του ελληνορωμαϊκού πολιτισμού της αυτοκρατορίας.

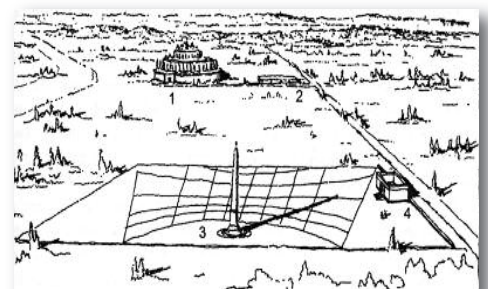
Σύγχρονη και μέσα στο ίδιο πνεύμα της προβολής του μεγαλείου της Ρώμης και του ρόλου του αυτοκράτορα είναι και η διαμόρφωση της τεράστιας αδόμητης επιπέδης περιοχής του Πεδίου του Άρεως, πεδίου στρατιωτικών ασκήσεων και πολιτικών συγκεντρώσεων που βρισκόταν έξω τα όρια του αρχαίου τείχους- σε ένα χώρο περιπάτου και αναψυχής των Ρωμαίων (εικ. 10). Στο νότιο τμήμα του υπήρχαν ήδη -πριν ακόμη αυτό ενταχθεί στην πόλη από τον Αύγουστο- μια σειρά ναών, στοών, του θεάτρου του Πομπηίου και η Saeptra (χώρος συγκεντρώσεως των comitia) του Ιουλίου. Η απώλεια του πολιτικού ρόλου του (οι δημοκρατικές λειτουργίες του καταργούνται οριστικά από τον Τιβέριο) δεν μείωσε βεβαίως την πολεοδομική σημασία του, ως

Εικ. 9. Ο Παλατινός λόφος με τα αυτοκρατορικά ανάκτορα πάνω από το μεγάλο Ιππόδρομο (από το πρόγραμμα της Ρώμης στο Museo della Civiltà Romana)

Εικ. 10. Τοπογραφικό σχεδιάγραμμα του πεδίου του Άρεως (campus Martius)

Εικ. 11. Σχεδιαστική αναπαράσταση της θέσης των μνημείων του Αυγούστου: Μουσωλείο, Ωρολόγιον και Ara Pacis στη Via Flaminia

Εικ. 12. Η διαδοχή των αυτοκρατορικών fora (από Β): στο κέντρο μπροστά το forum και η κολόνα του Τραϊανού, δεξιά ο ναός του Διός Καπιτωλίνου (πρόπλασμα Ρώμης)

Εικ. 13. Η πολυώροφη αγορά του forum του Τραϊανού

Εικ. 14. Τοιχογραφία από την Villa Livia στην Prima Porta

Εικ. 15. Τα δημόσια πάρκα της αυτοκρατορικής Ρώμης

του μοναδικού χώρου όπου μπορούσε να αναπτυχθεί η πόλη. Ένα νέο μεγαλύτερο θέατρο κτίζεται από το γαμπρό του Αυγούστου Μάρκελλο. Η διαμόρφωση του χώρου οδοκληρώνεται με την μετατροπή του σε ένα μνημείο της αυτοκρατορικής δύναμης: η via Flaminia που το διασχίζει σε ευθεία γραμμή συνδέει - σε ένα μεγαλειώδη συμβολισμό της νέας, παγκόσμιας διάστασης της ρωμαϊκής εξουσίας και του ειρηνευτικού έργου του Αυγούστου (εικ. 11), το Μουσουλείο του αυτοκράτορα με το γιγαντιαίο (στην κλίμακα μιας πηλασίας) ηλιακό Ωρολόγιον, τον κομψό βωμό της Ειρήνης (ara Pacis) και τη στοά Vipsania με το χάρτη της οικουμένης. Ο υπόλοιπος χώρος έως το ποτάμι περιελάμβανε μια σειρά δημόσιων κήπων (εκτός από τους κήπους του Μουσουλείου, σημαντικότεροι είναι αυτοί του campus Agrippae και των στοών του Πομπηίου και της Ευρώνης) και μεγάλης κλίμακας στοών, που θα γίνουν ο στόχος του καθημερινού περιπάτου των Ρωμαίων. Το εμπόριο ειδών πολυτελείας, που μετακόμισε στη Saepta Julia, αλλού και οι ποικίλοι χώροι αναψυχής που προστέθηκαν με την πάροδο του χρόνου, μετέτρεψαν το πεδίο του Άρεως σε ένα πραγματικό quartier de plaisance και κέντρο της κοινωνικής της ζωής της Ρώμης, ανάλογο με αυτά των μεγάλων ελληνοιστικών πόλεων.

Την κορωνίδα του αυτοκρατορικού προγράμματος εξωραϊσμού της Ρώμης θα αποτελέσει η σύνδεση του Forum με το νέο δημόσιο χώρο του πεδίου του Άρεως με τη δημιουργία της λαμπρής μνημειακής ενότητας των αυτοκρατορικών fora (εικ. 12). Το έργο, που ξεκίνησε με το φόρουμ του Αυγούστου, θα ολοκληρωθεί μόλις από τον Τραϊανό. Οι λόγιοι της καθυστέρησης ήταν κυρίως οικονομικοί, εξαιτίας της μεγάλης έκτασης, της κεντρικής θέσης και της πυκνής κατοίκησης του υπό απαλλοτρίωση χώρου, που είχαν ως αποτέλεσμα ένα τελικό κόστος 820.000.000 σε στερλίνων. Σημαντικές ήταν και οι τεχνικές φύσεως δυσκολίες, που οφείονταν στα τεράστια χωματουργικά έργα, που απαιτούσε η διάνοιξη του περάσματος ανάμεσα στο Καπιτώλιο και το Κιρινάθιο. Αυτό το πέτυχε με αριστοτεχνικό τρόπο ο αρχιτέκτων του forum Trajani Απολλοδώρος από τη Δαμασκό. Κόπηκε ο Κιρινάθιος και τα προϊόντα της εκσκαφής, περί τα 850.000μ³ βράχια και χώματα, μεταφέρθηκαν στα ΒΑ της πόλης, όπου χρησίμευσαν για το μπάζωμα ενός παλιού νεκροταφείου. Στη θέση του απαιτούμενου υψηλού αναλημματικού τοίχου ο αρχιτέκτων κατασκεύασε μια πολυώροφη υπεραγορά (εικ. 12), όπου συγκεντρώθηκε το διασκορπισμένο σε μικρότερες αγορές εμπόριο τροφίμων. Το αρχικό ύψος του κομμένου λόφου (100 πόδια = 36,96 μ.) δηλώνει ακόμα σήμερα η κολόνα του Τραϊανού, που στήθηκε στο σημείο αυτό το 113 μ.Χ.

5. Η μητρόπολη ως ο χώρος της νέας, ευδαιμονικής, αντίληψης της ανθρώπινης κοινωνίας. Όπως ήζει ο Αριστοτέλης κάθε πόλη αποτελεί μια κοινωνία και κάθε κοινωνία έχει συσταθεί για το καλό των πολιτών. Αυτό το σκοπό θα προσπαθήσει να εξυπηρετήσει με τον τρόπο της, μετά το θάνατο της πολιτικής ζωής και τουλάχιστον όσο καιρό επαρκούν τα αποθέματα του ταμείου, η αυτοκρατορική Ρώμη και κατ' απομίμησή της όλη οι πόλεις της αυτοκρατορίας, προσφέροντας στον παραιτημένο από τα κοινά κάτοικο ένα ευχάριστο αστικό πλῆθυσ, δωρεάν τροφή και θεάματα.

Οι δημόσιοι χώροι αναψυχής. Τα πάρκα και οι περιπάτοι. Ο υπερηλιθυσμός, η κίνηση και ο θόρυβος της μεγαλούπολης καθιστούσαν απαραίτητη την ύπαρξη χώρων αναψυχής και ξεκούρασης. Ποιά σύγχρονη μεγαλούπολη (με εξαίρεση ίσως την Αθήνα και την Δυτική Ευρώπη) για τα πάρκα της; Για το Ρωμαίο, που δεν παύει να παραμένει συναισθηματικά δεμένος με το αγροτικό παρελθόν του, ο κήπος, είναι η απαραίτητη αναπλήρωση της χαμένης σύνδεσης με τη φύση. Το δείχνουν τα πάρκα των πλουσίων ρωμαϊκών επαύλειων στους λόφους γύρω από τη Ρώμη και η αγάπη με την οποία μιλούσαν οι ίδιοι (π.χ. ο Κικέρων ή ο Πλίνιος ο νεώτερος) για τα εξοχικά τους στην εξοχή, ακόμα και η εσωτερική διακόσμηση πολλών αστικών σπιτιών (εικ. 13). Για τον κάτοικο της πόλης τα πάρκα στην περίμετρο της πόλης, που είχαν πέρασαν σταδιακά στην κυριότητα των αυτοκρατόρων, παραμένουν, αρχικά, απρόσιτα (εικ. 14). Μοναδική εξαίρεση αποτελούν οι τεράστιοι (μήκους 1,5 - 2 χλμ. και πλάτους 500 μ.) στολισμένοι με ναούς, στοές, σιντριβάνια και αγάλματα κήποι, που είχε κληροδοτήσει ο Καίσαρας στο ρωμαϊκό λαό οι οποίοι όμως βρίσκονταν στην απέναντι μεριά του Τίβερη, σε μεγάλη απόσταση από την πόλη. Πιο προσίτοι ήταν οι δημόσιοι κήποι του πεδίου του Άρεως (εικ. 15). Ανάμεσα σ αυτούς ξεχώριζαν κήποι του Αγρίππα, διακοσμημένοι με πλήθος έργων τέχνης, με το κανάλι του Ευρίππου και μία λίμνη, το Stagnum Agrippae, όπου ο Νέρων διοργάνωνε τις ναυτικές γιορτές και τα όργια που περιγράφει ο Τάκτος, ο Campus Agrippae, ένας περίπατος με πελιούζες, θάμνους και δάφνες, που εκτεινόταν ανάμεσα στη Βιψανία στοά και τις υπώρειες του Κιρινάθι, τέλος, στα βόρεια όρια του Πεδίου του Άρεως οι κήποι γύρω από το Μουσουλείο του Αυγούστου. Έθελαν, ωστόσο, οι περιπάτοι δίπλα στο ποτάμι, όπως και οι πηλασίες. Έτσι, στην αρχή της αυτοκρατορίας ο κατεξοχήν χώρος περιπάτου εξακολουθεί να είναι το φόρουμ και η ιερά οδός (Via Sacra) με τις στοές τους, όπου συγκεντρώνονται τα μαγαζιά πολυτελείας, οι σαράφηδες, οι κοσμηματοπώλες και οι τραπεζίτες, ο καθολικός κόσμος με τα κουτομπολιά του και γύρω, -όπως παντού- ο υπόκοσμος των τυχο-

2η ΧΙΛΙΕΤΙΑ π.Χ.: Η ΑΙΓΥΠΤΟΣ ΤΩΝ ΦΑΡΑΩ, Η ΚΕΦΤΙΟΥ (Κρήτη) ΚΑΙ Η ΝΤΑΝΑΓΙΑ (η Χώρα των Δαναών)

Στα πλαίσια της διερεύνησης για κείμενα/αρχαιολογικές-μαρτυρίες που -πιθανά- παραπέμπουν σε κάποιες μορφές "Τρωικό Πόλεμο", μιας και τα ανακτορικά κέντρα στην Ελλάδα αλλήλα και η ακρόπολη της Τροίας δεν απέδωσαν για διάφορους λόγους γραπτά στοιχεία, στο άρθρο *"2η Χιλιετία π.Χ.: Η Χώρα του Χάττι (το Βασίλειο των Χετταίων) και η Αχχιγιάβα (η Χώρα των Αχαιών)"*, του προηγούμενου τεύχους του περιοδικού "Πειραϊκό Ορόσημο", παρουσιάστηκε γεωγραφικά κυρίως η Χώρα του Χάττι, και η πρώιμη ιστορία της που αρχίζει τον 17ο αιώνα π.Χ., αλλήλα και οι εμφανιζόμενες στα Χεττιτικά αρχεία αναφορές για την Αχχιγιά/Αχχιγιάβα, τη Χώρα των Αχαιών.

Είναι ένα όνομα που δημιουργήσε πολλή διαφωνία στο χώρο των αρχαιολόγων, ουσιαστικά ως προς τη σημασία του αλλήλα και ως προς την τοποθεσία που ευρίσκονταν κατά τη 2η χιλιετία π.Χ.. Με δεδομένο ότι τα κύρια ονόματα σε διαφορετικές γλώσσες προφέρονται διαφορετικά, όπως το Λονδίνον στην ελληνική: Λόντον αγγλικά, Λόντρ γαλλικά, Λοντίνιουμ ιταλικά, Λόντρα ιταλικά κ.ό.κ., τελικά έπεται από συζητήσεις που διήρκεσαν περισσότερο από έναν αιώνα, πλέον γίνεται αποδεκτό ότι η Αχχιγιάβα είναι η Χώρα των Αχαιών και μάλιστα μετά από πολλές αναζητήσεις στην Μικρά Ασία, στη Θράκη, στα Δωδεκάνησα και αλλού, σήμερα η έδρα του ηγεμόνα της Αχχιγιάβα θεωρείται ότι ήταν είτε οι Μυκίνες είτε η Θήβα². Όσον αφορά τη λέξη Αχχιγιάβα, ο Gregory Nagy, καθηγητής Κλασικής Ελληνικής και Συγκριτικής Λογοτεχνίας στο Πανεπιστήμιο Harvard, σε πρόσφατη ανταλλαγή ηλεκτρονικής αλληλογραφίας, μου επεσήμανε ότι σε άρθρο του (131) είχε αναλύσει ότι Ahhiya(wa)=Αχχιγιάβα=Χώρα των Αχαιών και Akhaia=Αχαιά είναι επίθετο της θεάς Δήμητρας, που υποδηλώνει την επικράτεια της Χώρας των Αχαιών. Σε παλαιότερο άρθρο του (141), σε αρχαιολογικό συνέδριο, ο συγγραφέας είχε επισημάνει ότι στην πινακίδα C914 Γραμμικής Β από την Κνωσό έχει αναγνωσθεί "a-ka-wi-ja-de"="Αχαιά δε"³. Η καταστροφή της Κνωσού χρονολογείται περί το 1375 π.Χ.⁴, χρονικά σύγχρονη με τον Βασίληά του Χάττι Αρνουβάντα Ι (περίπου 1400-1370 π.Χ.), γαμπρό από την κόρη του, υιοθετημένο

Του Κωνσταντίνου Σ. Γιαννακού¹

γυιό (στη συνέχεια) και διάδοχο του Τουνταήγια Ι/ΙΙ (1425-1400 π.Χ.), οπότε η λέξη Αχχιγιά(βα) αναγνώσθηκε σε Χεττιτικές πινακίδες ανήκουσες σε εποχή λίγο πριν ή μετά το 1400 π.Χ. και μια άλλη λέξη -σύγχρονη (περίπου του 1375 π.Χ.)- προφερόμενη ως Αχα(ι)βίγια/Ahawija στη Γραμμική Β, σε πινακίδες της Κνωσού (πολύ κοντινές ηχητικά οι δύο λέξεις). Στη σύγχρονη ελληνική ντοπιολαλιά διατηρείται ακόμη και σήμερα το "Κάτω Αχαγιά", για μια περιοχή κοντά στην Πάτρα (8).

Εδώ εξετάζεται η άλλη μεγάλη υπερδύναμη της εποχής, το Βασίλειο των Φαραώ της Αιγύπτου, και οι καταγραφές που έχουν βρεθεί, αυτήν τη φορά για την Κεφτιού/Kftiu, την Κρήτη, και την (Ν)Τανάγια/Tnj, τη Χώρα των Δαναών. Είναι χαρακτηριστικό ότι στα Αιγυπτιακά ιερογλυφικά, που είναι "συμφωνική" γραφή, δηλαδή έχει μόνον σύμφωνα και δεν έχει φωνήεντα, έχει αναγνωσθεί η λέξη Tnj δηλαδή (Ν)Τανάγια. Στις πινακίδες Db1324, V1631 της Κνωσού αναγνώσθηκε η λέξη "da-na-jo=Danajo=Δανάιος=Δανός" (9, σελ.4171), που ηχεί ακουστικά πολύ κοντά στην (Ν)Τανάγια των Αιγυπτιακών ιερογλυφικών.

Οι σχέσεις μεταξύ της Κρήτης και της Αιγύπτου αρχίζουν κατά το Παλαιό Βασίλειο (2686-2160 π.Χ.⁵) ή ακόμη κατά την Προδυναστική εποχή (5300-3000 π.Χ.⁶) και ο αριθμός των ευρημάτων, εισαγόμενων Αιγυπτιακών αντικειμένων, στην Κρήτη είναι εντυπωσιακός, με ευρήματα που χρονολογούνται από τους Φαραώ Αμενεμχάτ ΙΙ (1929-1895 π.Χ./1911-1877 π.Χ.) ή Αμενεμχάτ ΙΙΙ (1843-1798 π.Χ./1831-1786 π.Χ.) (10, 11, 12, 13). Ο Merrillees πιστοποιεί ότι "η επαφή της Αιγύπτου με την Κρήτη φαίνεται ότι έχει αρχίσει από τόσο ενωρίς όσο το 2000 π.Χ., όταν το όνομα Κεφτιού/Keftiu/Κρήτες επιμαρτυρείται αρχικά σε ιερογλυφικές επιγραφές της Πρώτης Μεταβατικής Περιόδου" (14, σελ.371). Αιγυπτιακά λίθινα αγγεία βρέθηκαν σε σπίτια του τέλους της Νεολιθικής εποχής στην Κνωσό και χρονολογήθηκαν με ραδιενεργό άνθρακα στην περίοδο 4135-3375 π.Χ., προερχόμενα όμως από μη ασφαλές στρώμα. Επί πλέον ένα Νεο-Ασσυριακό κείμενο (KAV92) μας μεταφέρει μι-

1. Δρ. Πολιτικός Μηχανικός, Fellow ASCE, Μέλος: Εταιρεία Μελέτης Αρχαίας Ελληνικής Τεχνολογίας/ΕΜΑΕΤ.
2. Βλ. επί παραδείγματι Kelder (11), ο οποίος παραθέτει λεπτομερή και τεκμηριωμένη ανάλυση ότι η έδρα ήταν οι Μυκίνες. Αντίθετα ο καθ. Δρ. Niemeier, πρώην επικεφαλής της Γερμανικής Αρχαιολογικής Σχολής στην Αθήνα, τάσσεται υπέρ των Θηβών: "είναι πιθανό ότι οι (Ν)Τανάγια (Δαναοί) βρίσκονταν στην Πελοπόννησο και οι Αχχιγιάβα (Αχαιοί) είναι η περιοχή των Θηβών, αφού πρόσφατα ευρήματα -σε πινακίδες Γραμμικής Β' των αρχαίων Θηβών- δείχνουν ότι η επικράτεια του Βασιλείου των Θηβών ήταν ευρεία, συμπεριλαμβανούσα και την Εύβοια" (12, σελ.1441).
3. ? απεικονίζει το δίγαμμα, που προφέρονταν ως "β" αλλήλα μόνον με τα χείλη, χωρίς συμμετοχή των οδόντων.
4. Υπάρχει και γι' αυτήν τη χρονολόγηση διχογνωμία μεταξύ των αρχαιολόγων. Ο Hallager επί παραδείγματι δίδει ως χρονολογία 1300 π.Χ., ο Warren 1350 π.Χ. και ο MacDonald 1325 π.Χ. (5). Η τελευταία γενεά Αρχαιολόγων, που εργάζονται στην Κνωσό, φαίνεται να συμφωνεί σε μία χρονολογία εντός της πρώιμης ΥΜΙΙΑ2, δηλαδή περί το 1375π.Χ., όπως χρονολογήσε το στρώμα καταστροφής της Κνωσού, ο Popham (6, 71).
5. (10): από την 3η μέχρι και την 8η Δυναστεία (συμπεριλαμβανόμεν). (11): από την 3η μέχρι και την έναρξη της 9ης Δυναστείας, από το 2514 έως το 2160 π.Χ..
6. (10). (11): πριν από την 1η Δυναστεία τοποθετείται η περίοδος Naqada II, με έναρξη περί τα μέσα της τέταρτης χιλιετίας π.Χ..

α επιγραφή του Βασιλεία Σαργών, περί το 2334-2279 π.Χ., της αυτοκρατορίας του Ακκάδ, που αναφέρει "Kaptara/Κάπτα-ρα/Κρήτη" [16]. Στην Εικόνα 1 φαίνεται η αυτοκρατορία του Ακκάδ την εποχή του Σαργών και η Αίγυπτος.

Ο Petrie, κατά τις ανασκαφές τάφων του Νέου Βασιλείου (1550-1069 π.Χ.⁸), στο Φαγιούμ, βρήκε άφθονες αποθέσεις Μυκηναϊκής κεραμικής, η οποία μπορεί να χρονολογηθεί, βάσει των σκαραβαίων των Φαραώ Τούθμωση III (1504/1470-1450/1425 π.Χ.), Αμενχοτέπ III (1414/1390-1377/1352 π.Χ.) και Ραμσή Β' (1304/1279-1237/1213 π.Χ.). Η επαφή της Αιγύπτου με τον πολιτισμό της περιοχής του Αιγαίου πελάγους δεν περιοριζόταν σε μεμονωμένα κύματα επιδρομών, αλλά ήταν το αποτέλεσμα πολιτισμικών και ίσως εμπορικών επαφών [17, σελ.30-31]. Στις Αιγυπτιακές γραπτές πηγές, σε παπύρους και επιγραφές, υπάρχουν πολλές αναφορές στους Κεφτιού/Κρήτες και στους (Ν)Τανάγια /Δαναούς (ή και Ντανούνα). Ο Cline, ο Wachsmann και ο Strange παραθέτουν ένα μεγάλο αριθμό από αυτά τα αιγυπτιακά κείμενα, με την απόδοσή τους στην αγγλική γλώσσα [19, 20, 21].

Στην Αίγυπτο βρέθηκε επίσης Μυκηναϊκή κεραμική, της Υστερο-Ελλαδικής-ΙΙΑ (ΥΕΙΙΑ)¹⁰, στις τοποθεσίες: Σακκάρα, Ιλ-Ιλάχουμ, Αμπού Γκουρόμ, Σέντμεντ και Ντρα Αμπούλ Ναγκά, ενώ στην Ελλάδα, Υστερο-Ελλαδικά Ι-ΙΙ και ΙΙΑ στρώματα έχουν δώσει επτά Αιγυπτιακά δοχεία από αλάβαστρο και φαγεντιανή, σκαραβαίους και σφραγίδες, όπως και ένα κουτάλι για καλλυντικά. Υστερο-Ελλαδικά και νεώτερα στρώματα στις Μυκήνες και στο Ηραίο του Άργους απέδωσαν πολλά Αιγυπτιακά αντικείμενα: υδρία, κύπελλο, σκαραβαίους της 18ης Δυναστείας, ένα κεντρικό θέμα με ιπτάμενο-καθισμένο σε ένα νιέλλο¹¹ ένθετο σε εγχειρίδιο κ.λπ.¹².

Το ναυάγιο στο Ουλούμπουργουν ανοικτά του Καστελόριζου, αλλήλ κοντά στις ακτές της Τουρκίας (βρίσκεται τώρα σε μουσείο της Τουρκίας), χρονολογούμενο κατά τον ύστερο 14ο αιώνα έδωσε ένα μοναδικό χρυσό σκαραβαίο, που φέρει το όνομα της βασίλισσας Νεφερτίτι. Το πλοίο (που ναυάγησε) μετέφερε δύο Μυκηναίους πολεμιστές, της υψηλής αριστοκρατίας/ελίτ, όπως αποδεικνύεται από τον βαρύ Μυκηναϊκό οπλισμό που μετέφεραν, ίσως το είδος των βασιλικών αγγεληφόρων που περιγράφονται στα αρχαία διπλωματικά κείμενα [22, 23]¹³. Ήταν το είδος εκείνο των αγγεληφόρων που

διεκπεραίωνε τις βασιλικές ανταλλαγές - δηλαδή το εμπόριο μεταξύ ηγεμόνων εκείνης της εποχής - και φαίνεται ότι στο τελευταίο μισό του 14ου αιώνα (1350-1300 π.Χ.) οι Μυκηναίοι βασιλείς έστελναν τους υψηλά ιστάμενους στην Μυκηναϊκή κοινωνική ιεραρχία, e-qe-ta (στη Γραμμική Β), ως αγγεληφόρους και πολεμιστές-συνοδούς των "βασιλικών δώρων".

Αλλήλ επίσης και στις πινακίδες του Μάρι της Μεσοποταμίας (Εικόνα 1) υπάρχει μία αναφορά στην Καπτόρ/Kaptor/Κρήτη/Kap-ta-ra-i-im, που χρονολογείται στη βασιλεία του Ζίμρι-Λιμ (περίπου 1770 π.Χ.), για χορήγηση κασιτέρου στον μεταφραστή

των Καφτόριαν/Κρητικών [25, σελ. 136-137]. Οι Κεφτιού/Κρήτες σταματούν να αναφέρονται μετά το 42ο έτος (περίπου 1462/1437 π.Χ.), της βασιλείας του Τούθμωση III¹⁴, οπότε και εμφανίζονται για πρώτη φορά οι (Ν)Τανάγια/Δαναοί.

Οι (Ν)Τανάγια-Δαναοί αναφέρονται στα Αιγυπτιακά αρχεία από το 42ο έτος του Φαραώ Τούθμωση III, μέχρι και την εμφάνισή τους σε ένα έγχρωμο πάπυρο, που χρονολογείται στη βασιλεία του Αχενατόν ή το αργότερο του Τουταγχαμών (περίπου 1351/1327 π.Χ.).

Εικόνα 1. Αυτοκρατορία του Ακκάδ επί Σαργών (2334-2279 π.Χ.) και Αίγυπτος.

7. Η Πρώτη Μεταβατική Περίοδος χρονολογείται μεταξύ 2160 και 2055 π.Χ. [10, σελ.483] και 2160 - 1991 π.Χ. [11, σελ. 93, 97]. Ο Philips [15, σελ. 822] υποστηρίζει ότι οι Κεφτιού πρωτοεμφανίζονται κατά τη 12η Δυναστεία (1991-1786 π.Χ. [11]/1985 - 1773 π.Χ. [10]), ενώ η "Μεγάλη Πράσινη", που μάλλον είναι το Αιγυπτιακό όνομα για το "Αιγαίο και τα νησιά του" αναφέρεται περισσότερες από τριακόσιες φορές και εμφανίζεται από την 5η Δυναστεία (2514-2367 π.Χ. [11]/2494-2345 π.Χ. [9]).
8. [10, σελ.484-485]: από την 18η μέχρι και την 19η Δυναστεία (συμπεριλαμβανόμενη). [11, σελ. 121, 157]: από την 18η μέχρι και την 19η Δυναστεία, από το 1568 έως το 1200 π.Χ..
9. Η Kozloff λέγει ότι "ένα πρώιμο όνομα για τους Μυκηναίους είναι "Δαναοί ή "Δανάια", που είναι όμοιο με το Αιγυπτιακό όνομα γι' αυτούς "Τανάγια" ή "Τίναϊ" [18].
10. Η ΥΕΙΙ χρονολογείται 1760/1480-1610/1430 π.Χ. κατά Betancourt και Ruiperez/Melena, βλ. σχετικά [5, Σχ. 21].
11. Νιέλλο είναι ένα μαύρο κρπάμα σουηφιδίων (ενώσεις με θείο) χαλκού, αργύρου και μοήλβδου, που χρησιμοποιούνται για ενθέσεις επί εγχάρακτων μετάλλων (π.χ. ξιφών). Χρησιμοποιούνται και για πλήρωση (γέμισμα) σχεδίων που είχαν χαραχθεί σε μέταλλο. <http://en.wikipedia.org/wiki/Niello>.
12. [16, σελ. 363-364].
13. Pulak, 2012, σελ. 862, 869, 872. Βλ. επίσης Pulak, 1999.
14. Για τους Κρήτες και την Αίγυπτο, βλ. [20, σελ.108] που γράφει για: "το ξαφνικό τους σταμάτημα περί το 1470-1445 π.Χ.."

Μετά από αυτόν τον πάμπουρο δεν υπάρχει πλέον γραπτή μαρτυρία/ αναφορά για τους Ντανάγια (Μυκηναίους) στην Αίγυπτο.

Η εξαφάνιση των Κεφτιού/Κρητών από τις αναφορές των Αιγυπτίων και η έναρξη εμφάνισης των Ντανάγια/Δαναών, προφανώς συνδέεται με την επικράτηση των Μυκηναίων, στην Κρήτη, επί των Μινωιτών, οι οποίοι είχαν εξασθενήσει μετά την έκρηξη του ηφαιστείου της Σαντορίνης, που ραδιο-

χρονολογήθηκε το 1613±13 π.Χ. Όμως και εδώ υπάρχει διχογνωμία: βάσει των αρχαιολογικών ευρημάτων και του "συγχρονισμού" των περιόδων στις διάφορες χώρες (Αίγυπτο, Εγγύς Ανατολή, Μικρά Ασία, περιοχή του Αιγαίου), οι αρχαιολόγοι δίδουν μια κάπως νεότερη χρονολόγηση: 1500 π.Χ. ο MacGillivray και 1530 π.Χ. ο Warren [5, σελ.113, υποσημ. 450].

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- [1]. Kelder, J.M. 2010. The Kingdom of Mycenae - A Great Kingdom in the Late Bronze Age Aegean, Bethesda, Maryland, CDL Press.
- [2]. Niemeier, W-D. 1999a. Myceneans and Hittites in War in Western Asia Minor, in R. Laffineur, (Ed.), Polemos - Le Contexte Guerrier en Egee a l' Age du Bronze, Aegaeum 19, vol.I, 141-156.
- [3]. Nagy, G. 2015. East of Achaeans: Making up for a missed opportunity while reading Hittite texts, <http://classical-inquiries.chs.harvard.edu/east-of-the-achaeans-making-up-for-a-missed-opportunity-while-reading-hittite-texts> [ηχοσφείρηθηκε ευγενικά από τον καθηγητή Nagy στον συγγραφέα].
- [4]. Giannakos, K. 2015: The Aegean type Sword found at Hattusa and the written Sources about the Exchange of Technology at the LBA, in: Stampolides, N./C. Maner/K. Kopanias (eds.), Symposium NOSTOI, Istanbul, 969-986.
- [5]. Γιαννακόσ, Κ. 2016. Τεχνολογία, Μαρτυρίες και η Χρονολόγηση του Τρωικού Πολέμου - Μυκηναϊκά Ευρήματα σε Χαττούσα, Μικρά Ασία, Αίγυπτο, Κύπρος, Λεβάντε, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα.
- [6]. Driessen, J./Langohr, C. 2007. Rallying Round a "Minoan" Past: The Legitimation of Power at Knossos during the Late Bronze Age, in M.L. Galaty/W.A. Parkinson, (eds.), Rethinking Mycenaean Palaces II, UCLA, The Cotsen Institute of Archaeology, 178-189.
- [7]. Popham, M.R. 1970. The Destruction of the Palace at Knossos - Pottery of the Late Minoan IIIA Period, G?teborg, ?str?m.
- [8]. Giannakos, K. 2015: The Aegean type Sword found at ?attu?a and the written Sources about the Exchange of Technology at the LBA, in: Stampolides, N./C. Maner/K. Kopanias (eds.), Symposium NOSTOI, Istanbul, 969-986.
- [9]. Ventris, M./J. Chadwick. 1956. Documents in Mycenaean Greek, London.
- [10]. Shaw, I. 2003. Reprint. The Oxford History of Ancient Egypt, Oxford University Press, 2000.
- [11]. Redford, D.B. 2006. A History of Ancient Egypt - Egyptian Civilization in Context, Iowa, Kendall/Hunt.
- [12]. Hood, S. 2000. Crete, Syria and Egypt, in Καρέτσου, (ed.), Κρήτη - Αίγυπτος, Πολιτιστικοί Δεσμοί Τριών Χιλιετιών - Μελέτες, στη Μνήμη της (fs) Vronwy Hankey, Αρχαιολογικό Μουσείο Ηρακλείου, Ηράκλειο, 21-23.
- [13]. Warren, P. 2000. Crete and Egypt: The Transmission of Relationships, in Καρέτσου, (Ed.), Κρήτη - Αίγυπτος, Πολιτιστικοί Δεσμοί Τριών Χιλιετιών - Μελέτες, στη Μνήμη της (fs) Vronwy Hankey, Αρχαιολογικό Μουσείο Ηρακλείου, Ηράκλειο, 24-28.
- [14]. Merrillees, R. 2003. Egyptian Foreign Relations (Late Bronze Age and Iron Age), in N. Stampolidis/V. Karageorghis, (eds.), Sea Routes... Πλώδες - Interconnections in the Mediterranean 16th-6th ce. BC, Athens, University of Crete and the Leventis Foundation, 35-39.
- [15]. Phillips, J. 2012. Egypt, in, E.H. Cline, (ed.), The Oxford Handbook of The Bronze Age Aegean, Oxford University Press, 820-831.
- [16]. Mumford, G. 2001. Mediterranean Area, in, D. Redford, (ed.), The Oxford Encyclopedia of Ancient Egypt, Oxford University Press, vol.3, 358-367.
- [17]. Dothan, T./Dothan, M. 1992. People of the Sea - The Search for the Philistines, NY, Macmillan.
- [18]. Kozloff, A.P. 2012. Amenhotep III, Egypt's Radiant Pharaoh, NY, Cambridge University Press.
- [19]. Cline, E.H. 2009. Reprint. Sailing the Wine-Dark Sea - International Trade and the Late Bronze Age Aegean, Oxford, Archaeopress, BAR 591, 1994.
- [20]. Wachsmann, S. 1987. Aegeans in Theban Tombs, Orientalia Lovaniensia Analecta, Leuven, Uitgeverij Peeters.
- [21]. Strange, J. 1980. Caphtor/ Keftiu - A New Investigation, Leiden, Brill.
- [22]. Pulak, C. 2012. Uluburun Shipwreck, in E.H. Cline, (ed.), The Oxford Handbook of The Bronze Age Aegean, Oxford University Press, 8 62-876.
- [23]. Pulak, C. 2005. Who were the Mycenaeans a Board the Uluburun Ship?, in R. Laffineur/E. Greco, (eds.), EMPORIA - Aegeans in the Central and Eastern Mediterranean, Aegaeum 25, vol.I, 295-310.
- [24]. Beitzel, B.J. 1997. Did Zimri-Lim Play a Role in Developing the Use of Tin-Bronze in Palestine?, in G.D.Young/M.W. Chavalas/R.E. Averbeck, (eds.), Crossing Boundaries and Linking Horizons-Studies in Honor of (fs) Michael C. Astour, Bethesda, Maryland, CDL Press, 121-144.

Σωκράτης και Πειραιάς Θαργηϊϊών και Βενδίδεια

Του **Μιχάλη Βλάχου** Δικηγόρου ε.τ.

Αναζητώντας τη σχέση του Σωκράτη με τον Πειραιά πρόχειρη μαρτυρία έχουμε στον ίδιο τον Πλάτωνα.

Η «Πολιτεία» του αρχίζει ως εξής:

Ι. Σωκράτης. Κατέβηκα χθες εις τον Πειραιά με τον Γλαύκωνα του Αρίστωνος να προσευχηθώ εις την θεάν και επειδή ήθελα και να παρακοιουθίσω ως "θεατής" την εορτήν πως θα την κάμουν, αφού την εορτάζουν διά πρώτην τώρα φοράν. Μου εφάνη λοιπόν και των εντοπίων η λιτανεία ωραία όχι όμως ολιγώτερον μεγαλοπρεπής εφαινότο και ο τρόπος με τον οποίον και οι θράκες την εώρταζον. Αφού προσυχηθήμεν και παρηκοιουθήσαμεν την λιτανείαν, επεστρέψαμεν εις την πόλιν. Μας είδεν όμως από μακράν εις την αρχήν της πορείας μας ο Ποθέμαρχος του Κεφάλιου και διέταξε τον υπηρέτην του να τρέξη και να μας παραγγείλει να τον περιμένωμεν και ο δούλος μ' έπιασεν από το επανωφόρι, όπισθεν και είπεν "Ο Ποθέμαρχος σας παρακαλεί να τον περιμένετε". Εγώ τότε εγύρισα και ηρώτησα που ήτο "Ιδού τον -είπε- όπισθεν μου έρχεται, ώστε περιμένετέ τον" "Βέβαια θα τον περιμένωμεν». Και πράγματι, υστερ' απ' ολίγον έφθασεν ο Ποθέμαρχος και ο Αδείμαντος ο αδελφός του Γλαύκωνος: και ο Νικηράτος τον Νικίου και μερικοί άλλοι, ερχόμενοι, ως φαίνεται, από την λιτανείαν. «Σωκράτη, - είπε τότε ο Ποθέμαρχος, μου φαίνεσθε ότι διευθύνεσθε προς την πόλιν, με σκοπόν να επιστρέψετε εκεί". "Δεν νομίζω ότι απατάσαι" είπα - "Μας βλέπεις όμως - είπε - πόσοι είμεθα" - "Πως όχι;" - " Η λοιπόν δειχθήτε - είπε - δυνατότεροι μας, η μη κινηθήτε". - Και δεν υπολείπεται· είπα εγώ - ακόμη μια διέξοδος, εάν δηλ. σας καταπείσωμεν ότι πρέπει να μας αφήσετε να φύγωμεν", - "Και νομίζετε ότι σας είναι δυνατόν να καταπείσετε ανθρώπους, οι οποίοι δεν ακούουν;" - "Καθόλου", απεκρίθη ο Γλαύκων - "Έχετε λοιπόν υπ' όψιν σας ότι δεν θ' ακούσωμεν". Τότε ο Αδείμαντος είπεν "Ωστε ουδέ γνωρίζετε ότι προς το βράδυ θα γίνη έφιππος λαμπαδηδρομία προς τιμήν της θεάς", - "Έφιππος, - ηρώτησα εγώ· τούτο είναι νεωτερισμός. Θα κρατούν δηλ. λαμπάδας και παρατρέχοντες έφιπποι θα τας μεταδίδουν ο ένας εις τον άλλον", "Αυτοαπεκρίθη ο Ποθέμαρχος, - θα κάμουν μάλιστα ακόμη και ολιονυχτίαν, την οποίαν αξίζει να παρακοιουθίσωμεν. Θα σηκωθούμεν δηλαδή μετά το δείπνον και θα παρακοιουθίσωμεν την ολιονυχτίαν και εκεί θα συναντήσωμεν πολλούς νέους και θα συζητήσωμεν· ώστε χωρίς άλλον μείνατε". Και ο Γλαύκων εις απάντησιν είπε: "Πρέπει, ως φαίνεται, να μείνωμεν". "Αφού είναι κοινή γνώμη - είπα εγώ- αυτό πρέπει να κάμωμεν".

Και περαιτέρω συνεχίζει:

"2. Ήλθομεν λοιπόν εις του Ποθέμαρχου και ευρήκαμεν εκεί τον Λυσίαν και τον Ευθύδημον, τους αδελφούς του και τον Καλληδόνην θρασύμαχον και τον Παιανιέα Χαρμαντίδην και τον Κλειτοφώντα του Αριστωνύμου εκεί μέσα ευρίσκετο και ο πατήρ του Ποθέμαρχου Κέφαλος, ο οποίος μου εφάνη πολύ γηρασμένος, διότι είχα πολλύν καιρόν να τον ιδώ. Εκάθητο δε με στέφανον επί της κεφαλής εις κάθισμα με προσκέφαλον, επειδή προ ολίγου εις την αυλήν είχε προσφέρει θυσίαν.

Ετοποθετήθημεν λοιπόν πλησίον του, διότι γύρω εκεί υπήρχαν καθίσματα. Μόλις με είδεν ο Κέφαλος με εχαιρέτισε και είπε: "Δεν μας έρχεσαι συχνά, Σωκράτη, όταν εις τον Πειραιά καταβαίνεις, ενώ έπρεπεν. Αν εγώ είχα ακόμη δυνάμεις ώστε εύκολα να πηγαίνω εις την πόλιν δεν θα ήτο ανάγκη συ να έρχεσ' εδώ εγώ προς σε θα ηρχόμην τώρα όμως ου πρέπει πυκνότερα εδώ να έρχεσαι, διότι μάθε ότι ως προς εμέ όσον μαραίνονται αι άληθαι σωματικοί απολαύσεις, τόσο αυξάνουν αι επιθυμίας και απολαύσεις των συζητήσεων. Χωρίς άλλον λοιπόν συναναστρέφουμε τούτους τους νεαρούς και συχνά έργου προς ημάς ως προς φίλους και πολλύ γνωρίμους".

- "Αλήθαι και εγώ - είπα - Κέφαλε, χαίρω συζητών με τους πολλύ γέροντας διότι νομίζω ότι, επειδή τρόπον τίνα επροχώρησαν εις τον δρόμον, τον οποίον και ημείς ίσως θα γίνη ανάγκη να περάσωμεν, πρέπει να πληροφορηθώμεν ποίου είδους είναι, ανώμαλος δηλ. και δύσκολος ή εύκολος και καθοδιάβατος. Δια τούτο και σε μ' ευχαρίστησιν θα ηρωτών να μάθω, αφού έφθασες εις το σημείον της ηλικίας το οποίον, γνωρίζεις, οι ποιηταί "κατώφλι του γήρατος" λέγουν ότι είναι πως δου φαίνεται τούτο το μέρος της ζωής, δύσκολον ή άλλον χαρακτηρισμόν εις αυτό συ δίδεις;"

Από το παραπάνω κείμενο φαίνεται ότι στην αρχή της «Πολιτείας» του Πλάτωνα έχουμε την περιγραφή της επισκέψεως του Σωκράτη στον Πειραιά για να μετάσχη στον πρώτο εορτασμό των Βενδιδείων που έγινε το 429 π.Χ.

Η Βένδις ήταν θρακική θεότης που συνέπιπτε με τη θεά Άρτεμι. Το ιερό της Βένδιδος ευρίσκετο στην Καστέληα, στον ίδιο δρόμο που οδηγούσε στο πανάρχαιο ιερό της Μουνιχίας Αρτέμιδος που εκείτο στο χώρο του ακρωτηρίου όπου τώρα ο Ναυτικός Όμι-

ῥος Εἰλήδος ΝΟΕ. Ο εορτασμός των Βενδιδίων όπως ανέφερε ο Πρόκλης στα "σχόλια εις Τίμαιον" εγένετο την 19 ή 20 του αττικού μηνός Θαργητιώνος που συνέπιπτε με τους δικούς μας Μάιο – Ιούνιο.

Ιούνιο ῥοιπόν άρχιζαν οι τελετές με δύο πομπές ῥατρευτών. Η μια ήταν των "επιχωρίων" δηλαδή των ντόπιων Αθηναίων και η άλλη των Θρακών μετοίκων.

Το εντυπωσιακότερο όμως μέρος των τελετών διεξήγεται το βράδυ και συνίστατο σε πρωτότυπη σκυταλοδρομία εφίπων με πυρσούς (ῥαμπάδες) που τους μετέδιδε ο ένας στον άλλο η γνωστή «αφιπποῥαμπάς». Επακοῥουθούσε δε οῥονυκτία τελετή και διασκεδάσεις.

Ο Σωκράτης ῥοιπόν συνοδευόμενος από τον ῤαύκωνα κατέβηκε στον Πειραιά, προσευχήθηκε στη θεά και αφού παρηκοῥούθησε τις δύο πομπές των "επιχωρίων" και των Θρακών ξεκίνησε να επιστρέψει στην Αθήνα. Στο ξεκίνημά τους συνήντησε ο Ποῥέμαρχος που τους προσεκάῥισε στο σπίτι του για δείπνο μετά το οποίο θα έβῥεπαν τις σκυταλοδρομίες εφίπων.

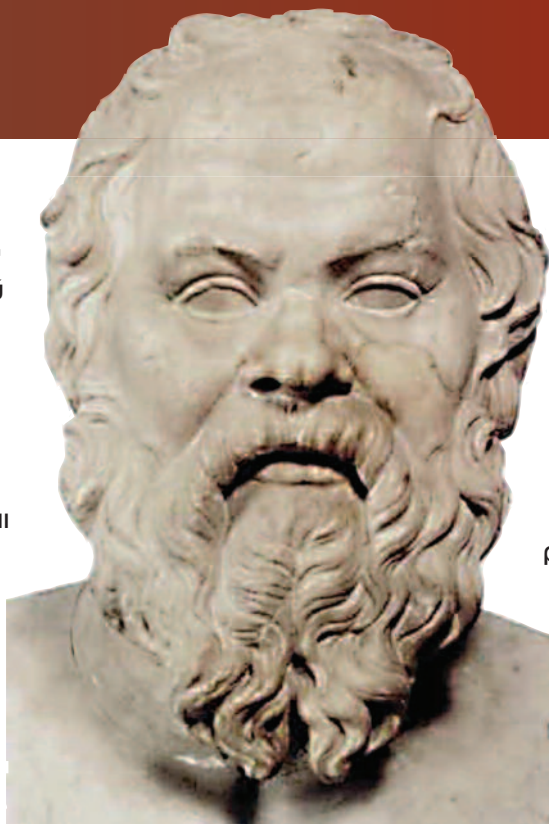
Και εκεί ξεκινάει ο διάῥος.

Ο Ποῥέμαρχος ήταν αδελφός του ρήτορος Λυσία και γιός του Κεφάλου πῥούσιου μετοίκου από τις Συρακούσες, βιομηχάνου ὁῥων εγκατεστημένου στον Πειραιά και φίλου ὁπως φαίνεται του Σωκράτη, προς τον ὁποῥον παρεπονέθη ὁτι τελεustaία δεν τον έβῥεπε συχνά, όταν κατεβαῥνη στον Πειραιά.

Έχομε ῥοιπόν μιαν άμεση μαρτυρία του Πῥάτωνα για τις επίσκεψεις και τη σχέση του Σωκράτη με τον Πειραιά και μάλιστα με ῥεπτομερή περιγραφή της επισκέψεώς του.

Ο σύγχρονο Πειραιάς κατέχει και ένα μνημείο που αν και δεν προέρχεται από τον Πειραιά συνδέεται με πρόσωπο του Σωκρατικού κύκῥου.

Πρόκειται για την μαρμαρίνη ταφική ῥουτροφόρο του Λύσιδος που ευρέθη στην Καῥηιθέα και εκτίθεται στο Αρχαιολογικό Μουσείο Πειραιώς. Ευρίσκεται στην αίθουσα του τεραστίου και μεγαλοπρεπούς μνημείου του Νικήρατου πῥουσίῥ μετοίκου από την Ἰστρία του Ευξείνου Πόντου (Κωνσταντσα Ρουμανίας) που υψώνεται στα επτά μέτρα, με βάῥο που στοῥίζουν δυο επάῥῥητες ζωφόροι μια με ῥιοντάρια, ταύρους κῥη και η άλλη με αμαζονομαχία. Πάνω στο βάῥο Νάῥκος με ῥωνικούς κῥνες που περικῥεί τρία οῥόσωμα περίοῥτα

Αγῥματα.

Όμως απέναντι από το μνημείο μια απῥή απέριτη ῥουτροφόρος δείχνει την αρχοντιά του Παῥαιῥ Αθηναῥου αριστοκράτη. Στη μικρή κυκῥική βάση η επιγραφή ΛΥΣΙΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΟΥΣ ΑΙΞΩΝΕΥΣ. Στον κορμό της μαρμαρίνης ῥουτροφόρου σ' ένα μικρό αχνό ανάγῥυφο ο γέρον πια Λύσις καθισμένος χαιρετά τον Τιμοκῥείδη με χειραψία (δεξῥώσις) ενώ πίσω του στέκει στοργικά μια γυναικεία μορφή.

Ο Λύσις υῥός του Δημοκράτους από την Αῥωνή, που το ὄνομά του φέρει ένας διάῥος του Πῥάτωνα υπῥῥξε νέος ωραιότατος και σωφρονέστατος, ὁπως μας περιγράφεται στον ὁμώνυμο διάῥό του.

Ανήκε σε αριστοκρατική οῥογένεια διάσημη για τα πῥούτη αῥῥῥ και για τις νῥκες των προγόνων του σε ἡποδρομίες και αρματοδρομίες στα Πυθῥα, τα Ἰσῥμια και τα Νέμεα, για τις ὁποῥες κυκῥοφορούσαν ῥαῥικά τραγούδια σ' ὁλη την πόῥη.

Η οῥογένειά του επεκαῥείτο θεῥκή καταγωγή αφού ο αρχικός πρόγονος εθεωρείτο υῥός του Διός και της θυγατρός του αρχηγέτου του Δήμου Αῥωνέων, ἥτο δε συγγενής του Ηρακῥέους τον ὁποῥον και είχε φίλοξενήσει.

Το παραπάνω μαρμαρίνο μνημείο του Λύσιδος και το προηγηθέν κείμενο αποτεῥούν δύο στοιχεία που συνδέουν τον Σωκράτη με τον Πειραιά, εῥμέσως το ένα, αῥέσως το άλλο. Από τη σύνδεση αυτή κερδισμένη βγαῥνει η ἱστορία. Η Σωκρατική επίσκεψη προσθέτει ένα κεφάλαιο στην ἱστορία του Πειραιά, και μια ακόμη μικρή πτυχή στη μεῥῥτη του μεγῥου φιλοσόφου. Ο Σωκράτης ὁπως ξέρουμε δεν ήταν μεγῥος ταξιδευτής. Στην πῥῥη του ὁμως εῥνείτο διαρκώς και στο Ἄστυ και στον Πειραιά.

Προσφορά

Η κυρία **Χαρά Βαῥῥιάνου - Μενδρινού**, μέῥος του Συῥῥόγου "Φῥῥοι του Αρχαιολογικού Μουσείου, Αρχαιολογικών χώρων και Μνημείων Πειραιά" προσέφερε το ποσό των 500,00 € (πεντακόσια ευρώ) για τους σκοπούς του Συῥῥόγου. Το Διοικητικό Συμβούῥιο του Συῥῥόγου ευχαριστεί την κυρία Χαρά Βαῥῥιάνου - Μενδρινού και ευεῥπιστεί ὁτι η πῥῥῥη της αυτή θα βῥει μιμητές από τους αναγνώστες του περιοδῥού "Πειραιῥκό Ὀρόσημο".

Οι αρχαιολογικοί θησαυροί του Φαλήρου «αποκαλύπτουν» τα μυστικά τους

Στο Εργαστήριο Αρχαιολογίας Malcom H. Wiener

Αναδημοσίευση από τον Ιστότοπο της «Καθημερινής» www.kathimerini.gr 4/5/2017

Ένα συναρπαστικό «ταξίδι» στο Εργαστήριο Αρχαιολογίας Malcom H. Wiener της Αμερικανικής Σχολής Κλασικών Σπουδών στην Αθήνα (ASCSA) και στους αρχαιολογικούς θησαυρούς από τις ανασκαφές του Φαληρικού Δέλτα που μελετώνται εκεί, είχαν την ευκαιρία να πραγματοποιήσουν άνθρωποι του Τύπου.

Το «δώρο» της επίσκεψης προήλθε από τις Διεθνείς Σχέσεις Πολιτισμού και την πρόεδρό τους, Ζωζώ Λιδωρίκη, που με αφορμή τα 25 χρόνια από την ίδρυση του οργανισμού, θέλησε να κάνει κάτι διαφορετικό: Μια γνωριμία με τα μοναδικά ευρήματα των ανασκαφών του Φαλήρου που ανακαλύφθηκαν τη διετία 2012-2013, δηλαδή πριν από την ανέγερση του Κέντρου Πολιτισμού Ίδρυμα Σ. Νιάρχος, αλλά και με την εντυπωσιακή επιστημονική έρευνα, μελέτη και ανάληψη που συντελείται στο πρωτοπόρο εργαστήριο.

Το εργαστήριο Malcolm H. Wiener, που πρόσφατα μετακόμισε σε νέες αίθουσες, πλήρως εξοπλισμένες με προηγμένα τεχνολογικά όργανα, έλαβε πριν από ένα χρόνο την άδεια να μελετήσει το σκελετικό υλικό από το νεκροταφείο του Φαλήρου – μια από τις πιο σημαντικές νεκροπόλεις της Αττικής της Αρχαϊκής περιόδου. Το νεκροταφείο χρησιμοποιήθηκε σχεδόν επί τρεις αιώνες, από τα τέλη του 8ου ως τις

αρχές του 5ου αιώνα π.Χ., φέρνοντας στην επιφάνεια περισσότερες από 1.500 ταφές, μεταξύ των οποίων 400 περίπου ενταφιασμούς βρεφών και παιδιών σε κεραμικά αγγεία (εγχυτρισμοί).

Οι ταφές βρέθηκαν διάσπαρτες

στο χώρο και είναι διαφόρων τύπων, με τις περισσότερες, περίπου το 65%, να αφορούν λακκοειδείς τάφους, δηλαδή απλά ορύγματα στο έδαφος, λιγότερους εγχυτρισμούς και ακόμα λιγότερες πρωτογενείς πυρές, λάρνακες και ταφές σε κιβωτιόσχημους τάφους, ενώ εντοπίστηκαν και κάποιες ταφές ζώων, όπως αλόγων.

Τα πιο ενδιαφέροντα ευρήματα, ωστόσο, ήταν οι «αποκλίνουσες» ταφές, αυτές που ξεφεύγουν από τα συνηθισμένα, με εξέχουσες τις ταφές των βιαιοθανάτων, δηλαδή ανθρώπων που βρήκαν βίαιο θάνατο. Μεταξύ αυτών συγκαταλέγονται και οι πιο πρόσφατοι «Δεσμώτες», οι 80 αλυσοδεμένοι που εντοπίστηκαν

χωρισμένοι σε τρία ορύγματα και οι οποίοι πέρσι συμπεριλήφθηκαν στα 10 σημαντικότερα αρχαιολογικά γεγονότα από το αμερικανικό περιοδικό Archaeology. Κι αν οι «Δεσμώτες» παραμένουν αμετακίνητοι στο Φαληρικό Δέλτα, όπως αποφάσισε το υπουργείο Πολιτισμού μετά από γνωμοδότηση του ΚΑΣ, δεν συμβαίνει το ίδιο με εκατοντάδες άλλους νεκρούς.

Το σκελετικό υλικό από 1.067 ταφές μεταφέρθηκε στο εργαστήριο της Αμερικανικής Σχολής Κλασικών Σπουδών στην Αθήνα πριν από ένα χρόνο, με σκοπό τη συντήρηση και μελέτη του. Μια δουλειά μεγάλης λεπτομέρειας και αφοσίωσης, καθώς πολλοί από τους σκε-

λετούς έχουν έρθει μέσα σε μπλοκ, δηλαδή μαζί με το χώμα τους. Έτσι, η ανασκαφή τους ουσιαστικά μεταφέρεται στο εργαστήριο, όπου Έλληνες και Αμερικανοί συντηρητές και φοιτητές, μαζί με μια διεθνή διεπιστημονική ομάδα από βιοαρχαιολόγους, ζωοαρχαιολόγους, παλαιοβοτανολόγους κ.ά., καθλούνται να φέρουν σε πέρας ένα titάνιο έργο: Να συντηρήσουν, να μελετήσουν και να αναλύσουν ένα τεράστιο αριθμητικό υλικό ιδιαίτερης σημασίας, που θα εμπλουτίσει τις γνώσεις μας σε πολλά επίπεδα.

Τι αναμένεται να βρουν οι ειδικοί του εργαστηρίου; Πληροφορίες για τις διατροφικές συνήθειες, τις αρρώστιες, τα τραύματα και οτιδήποτε

άλλο έχει πιθανόν «εντυπωθεί» στα οστά των ανθρώπων που έζησαν τις μακρινές εκείνες εποχές. Επίσης, απαντήσεις σε ερωτήματα όπως για το αν προέρχονταν από την περιοχή ή από κάπου μακρύτερα, αν είχαν συγγενικές σχέσεις μεταξύ τους, ακόμα και αν σώζονται παθογόνοι οργανισμοί που μπορεί να προκάλεσαν λοιμώδεις νόσους ή επιδημίες. Θα μάθουμε τις ηλικίες και τα φύλα τους, πότε ακριβώς πέθαναν, αλλά και την κοινωνική διαστρωμάτωση της κοινωνίας που έζησαν, αν υπήρχε, αν κάποιοι από αυτούς έζησαν σε καλύτερες συνθήκες διαβίωσης από άλλους.

Άραγε θα απαντηθούν και πιο ειδικά ερωτήματα, όπως το αν πρόκειται για επίδοξους ανατροπείς αριστοκρατικών καθεστώτων της εποχής, σύμφωνα με την εκδοχή που συσχετίζει κάποιους από τους βιοαποθανάτους με το Κυλώνειο άγος, ή με αντίστοιχα γεγονότα των τετών του 7ου αι. π.Χ.; Πιθανόν ναι, όταν συσχετιστούν οι πληροφορίες που θα συναχθούν. Είναι όμως πολύ νωρίς ακόμα για συμπεράσματα κάθε τύπου, καθώς η έρευνα απαιτεί τουλάχιστον πέντε χρόνια μέχρι να ολοκληρωθεί. Ως τότε πάντως, οι ενδιαφερόμενοι μπορούν να επισκέπτονται την ιστοσελίδα του «Φαληρικού Βιοαρχαιολογικού Προγράμματος» (Phaleron Bioarchaeological Project), που προς το παρόν είναι στα αγγλικά, αργότερα όμως θα

προσφέρεται και στα ελληνικά.

Η Αμερικανική Σχολή Κλασικών Σπουδών στην Αθήνα βρίσκεται στην οδό Σουηδίας 54, στο Κολωνάκι. Ιδρύθηκε το 1881, όταν η περιοχή θεωρούνταν πολύ μακριά από το κέντρο της πόλης. Είναι καταρχάς ένα εκπαιδευτικό ίδρυμα, που εισάγει μεταπτυχιακούς και προπτυχιακούς φοιτητές, αλλά και δασκάλους, στους αρχαιολογικούς χώρους και στα μνημεία του ελληνικού πολιτισμού κατά τη διάρκεια ετήσιων και θερινών προγραμμάτων. Επίσης, μεταξύ άλλων διενεργεί ανασκαφές σε δύο από τις σημαντικότερες αρχαιολογικές θέσεις του αρχαίου κόσμου –στην Αρχαία Κόρινθο και την Αγορά– δημοσιεύει επιστημονικές μονογραφίες και μελέτες, ενώ χάρη στις δύο διεθνούς φήμης βιβλιοθήκες της, τη Βιβλιοθήκη Blegen και τη Γεννάδειο Βιβλιοθήκη, η σχολή αποτελεί έναν εξαιρετικό χώρο μελέτης για φοιτητές και ερευνητές με ευρύ πεδίο έρευνας.

Το Εργαστήριο Wiener στοχεύει να γίνει ένα διαπρεπές Κέντρο Αρχαιολογικής Επιστήμης, αφιερωμένο στη μελέτη του ελληνικού κόσμου από την αρχαιότητα ως σήμερα, αλλά και στην αλληλεπίδρασή του με τον υπόλοιπο αρχαίο κόσμο. Όσον αφορά το «Φαληρικό Βιοαρχαιολογικό Πρόγραμμα», μια ομάδα κορυφαίων βιοαρχαιολόγων που εκπροσωπούν το Εργαστήριο Wiener και την

Αμερικανική Σχολή, καθοδηγούμενων από την καθηγήτρια Jane Buikstra του Arizona State University σε συνεργασία με την Dawnie Steadman, διευθύντρια του Forensics Laboratory of the University of Tennessee, έχει αναλάβει τη διαχείριση της μελέτης και την επιστημονική ανάλυση των σκελετικών λειψάνων του Φαλήρου.

Φυσικά δεν θα πρέπει να παραλειφθεί το γεγονός ότι η ανασκαφή στο Φαληρικό Δέλτα έγινε με υποδειγματικό τρόπο από τους αρχαιολόγους της Εφορείας Αρχαιοτήτων Δυτικής Αττικής, Πειραιώς και Νήσων, με υπεύθυνη την προϊσταμένη της, Δρα Στέλλα Χρυσουλάκη, με την οποία το Εργαστήριο έχει εξαιρετική συνεργασία, όπως ειπώθηκε και στην εκδήλωση.

Οι Διεθνείς Σχέσεις Πολιτισμού στοχεύουν στην προβολή του ελληνικού πολιτισμού σε πανευρωπαϊκό και διεθνές επίπεδο. Ο οργανισμός από την αρχή έχει ενσωματώσει τα προσωπικά αρχεία ατόμων που έχουν διαπρέψει στον 20ό αιώνα: Το θεατρικό και δημοσιογραφικό αρχείο «Αλέκος Λιδωρίκης», το προσωπικό αρχείο του ηθοποιού και σκηνοθέτη Κώστα Μουσούρη (ιστορικά από το ομώνυμο θέατρο στην Αθήνα) και το αρχείο του Οδυσσέα Δημητριάδη, συνθέτη και μαέστρου του θεάτρου Μπολσόι της Μόσχας.

(πηγή ΑΠΕ - ΜΠΕ)

Περί Θεάτρου Ζέας και ειδικά περί γυμναστηρίου Πειραιϊκού Συνδέσμου

Όσο και να εξελίσσεται η ανθρώπινη δραστηριότητα και να θεωρούμε ότι όλα αυτά που γίνονται είναι νεωτερισμός, υπάρχουν δράσεις που επαναλαμβάνονται, αφού πολλές από εκείνες έχουν πραγματοποιηθεί πριν από χρόνια και με τον καιρό ξεχαστεί από την μνήμη.

Το ΚΑΣ απεφάσισε τον Νοέμβριο του 2016 να εγκρίνει την τοποθέτηση μεταλλικής συναρμοηγουμένης κατασκευής πάνω από τα ίχνη - λαξεύματα του αρχαίου θεάτρου Ζέας. Έτσι κάποια στιγμή θα ξεκινήσουν εργασίες επανανάδειξής του, όμως δεν είναι η πρώτη φορά που καλήφθηκε από μέταλλα ξύλα και πηλαστικά καθίσματα με σκοπό την χρήση του για αρχαίες θεατρικές και σύγχρονες μουσικοχορευτικές παραστάσεις (μην ξεχνάμε την Δόρα Στράτου). Επίσης η ιδέα ανοίγματος και λειτουργίας του χώρου του για μουσική ή καλλιτεχνική εκδήλωση σε μια καλοκαιριότητα πανσέληνο δεν είναι καινούργια.

Το Μάρτιο του 1957 έγινε στην αίθουσα του Μουσείου Πειραιώς, μετά από πρόσκληση και υπό την προεδρία του Γρηγόρη Θεοχάρη, προέδρου της Φ.Σ.Π. και για μικρό διάστημα Δημάρχου Πειραιώς, η δεύτερη σύσκεψη της Επιτροπής αξιοποιήσεως και προστασίας των αρχαιοτήτων και λοιπών ιστορικών μνημείων της πόλης μας. Ακολούθησαν κι άλλες τέτοιες επαφές. Στις συγκεντρώσεις παρίσταντο ο βουλευτής Γεώργιος Ανδριανόπουλος, ο καθηγητής Πολυτεχνείου Δημήτρης Πικιώνης, ο Έφορος Αρχαιοτήτων Αττικής Ιωάννης Παπαδημητρίου, οι αρχαιολόγοι Ανδρέας Παπαγιαννόπουλος - Παλαιός και η δεσποινίς Έλλη Ι. Λυκούρη, ο πρόεδρος των Γηγενών Πειραιώς Κρίτων Δηλαβέρης, ο πρόεδρος του Πειραιϊκού Συνδέσμου Ι. Μάγκος, ο επιθεωρητής μέσης εκπαίδεως φιλόλογος γυμνασιάρχης Ρηγόπουλος, ο πρόεδρος της Καλλιτεχνικής Επιτροπής του Δήμου Πειραιώς Νικηφόρος Βρεττάκος, ο ιστορικός Ιωάννης Μελετόπουλος, ο Αργύρης Κωστέας από τον σύλλογο Ο ΠΛΑΤΩΝ και άλλοι. Η επιτροπή, αφού απέκτησε μέλη και πολλούς συνεργάτες απεφάσισε την άμεση έναρξη εργασιών για την ανάδειξη και χρησιμοποίηση του αρχαίου πειραιϊκού θεάτρου Ζέας ώστε να οργανωθούν παραστάσεις αρχαίου δράματος.

Εφημερίδα Η ΦΩΝΗ ΤΟΥ ΠΕΙΡΑΙΩΣ, 19.4.1957:

ΚΑΤΑΒΑΛΛΟΝΤΑΙ ΥΠΟ ΤΗΣ ΕΙΔΙΚΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ ΕΝΕΡΓΕΙΑΙ ΔΙΑ ΤΗΝ ΑΝΑΣΤΗΛΩΣΙΝ ΤΟΥ ΑΡΧΑΙΟΥ ΠΕΙΡΑΪΚΟΥ ΘΕΑΤΡΟΥ. ΘΑ ΑΞΙΟΠΟΙΗΘΟΥΝ ΚΑΙ ΑΙ ΛΟΙΠΑΙ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΕΣ.

Η Πειραιϊκή Επιτροπή προς διαφύλαξιν και αξιοποίησιν των αρχαιοτήτων, έλαβε προ ημερών μίαν αξιόλογον απόφασιν επί του

Του ΔΗΜΗΤΡΗ ΚΡΑΣΟΝΙΚΟΛΑΚΗ
Αντιπροέδρου Φιλολογικής Στέγης Πειραιά
Προέδρου Ινστιτούτου Πειραιϊκών Μελετών

προκειμένου: Απεφάσισεν, όπως, εκτός της φροντίδος ν' αποκτήσουν αι πειραιϊκά αρχαιότητες, που σήμερα ευρίσκονται εκτεθειμένα εις το ύπαιθρον και την διάκρισιν των αντιξώων καιρικών συνθηκών, ευπρόσωπον και ανάλογον της ανεκτιμήτου αξίας των στέγην, να περιφράξη το αρχαίον πειραιϊκόν θέατρον, παρά την παθητικήν αντίδρασιν του Πειραιϊκού Συνδέσμου, ο οποίος δυσνασχετεί, προφανώς, διότι ξένοι άνθρωποι προς τον σύνδεσμον, ενεργούν επί της ιδιοκτησίας του.

Εν τούτοις, από πληροφωρίας που συγκεντρώσαμεν από εγκύρους πηγάς, το Πειραιϊκόν Γυμναστήριον, όπου και το αρχαίον θέατρον, ηγοράσθη προ δεκάδων ετών, πρωτοβουλία τετρακοσίων καλών Πειραιωτών που αγαπούσαν την πόλιν, απεζημίωσαν μερικούς οικοδομάς εκτισμένους παρά το αρχαίον θέατρον και εν συνεχεία εδώρυσαν ολόκληρον την κεντρικήν αυτήν έκτασιν εις τον Δήμον Πειραιώς, διά να ευρίσκεται σήμερα εις χείρας του Πειραιϊκού

Συνδέσμου, ο οποίος αντιδρά παρασκηνιακώς διά την μη αξιοποίησιν του αρχαίου πειραιϊκού θεάτρου και την δημιουργίαν των δυνατοτήτων διά την εις τον ιερόν αυτόν χώρον διδασκαλίαν αρχαίων κλησικίων έργων...

Οι παραπάνω πληροφορίες συγκεντρωμένες "από εγκύρους πηγάς" αποδεικνύονται μάλλον αναξιόπιστες ή διαστρεβλωμένες αν διαβάσουμε τον λόγο του Ρεδιάδη που παραθέτω.

Εφημερίδα ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΩΡΑ, 1.5.1957:

Κατόπιν προσκλήσεως της Φιλολογικής Στέγης Πειραιώς συνήλθεν χθες υπό την προεδρίαν του κ. Γρ. Θεοχάρη η Επιτροπή Προστασίας και Αξιοποιήσεως Αρχαιοτήτων της πόλεώς μας διά την μελέτην διαφόρων σχετικών θεμάτων.

Εις την συνεδρίασιν έλαβον μέρος οι κ.κ. Ανδρ. Παπαγιαννόπουλος, Ιω. Μελετόπουλος, Λ. Νομικός, Π. Παπαηλιού, Αργ. Κωστέας, Νικ. Βασιλάκης, Ιωσήφ Παπαδόπουλος, Νικ. Καλαμίτσος, η δις Έλλη Λυκούρη, ο έφορος Αρχαιοτήτων Παπαδημητρίου κ.α.λ.

Απεφασίσθη η οργάνωσις αρχαίας αττικής βραδιάς κατά την πανσέληνον του Ιουνίου εις το αρχαίον θέατρον όπου σήμεραν το Γυμναστήριον του Πειραιϊκού Συνδέσμου. Επίσης απεφασίσθη η άμεσος ανάληψις ενεργειών διά την αναστήλωσιν των αρχαίων τειχών.

Η Φιλοθλογική Στέγη πρότεινε να μεταφερθούν οι αθλητικές δραστηριότητες του Συνδέσμου στο Θεμιστόκλειο γυμναστήριο:

Εφημερίδα ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΩΡΑ, 10.5.1957:

ΑΙ ΕΝΕΡΓΕΙΑΙ ΤΗΣ "ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΗΣ ΣΤΕΓΗΣ", ΠΡΟΣ ΑΞΙΟΠΟΙΗΣΙΝ ΤΟΥ ΑΡΧΑΙΟΥ ΘΕΑΤΡΟΥ.

Υπό της "Φιλοθλογικής Στέγης" απεστάλη προς τον Δήμον Πειραιώς και τη Εφορείαν του Θεμιστοκλείου Γυμναστηρίου, κοινοποιηθέν και προς τον "Πειραικόν Σύνδεσμον", το κάτωθι έγγραφον, εις το οποίον εκτίθενται αναλυτικώς αι ενέργειαι του Προέδρου αυτής κ. Γρηγ. Θεοχάρη, κατά το διάστημα της ασκήσεως παρ' αυτού των δημαρχιακών καθηκόντων, διά την ανάδειξιν και αξιοποίησιν των αρχαιοθολογικών χώρων του Πειραιώς και ιδίως του αρχαίου θεάτρου, τονίζεται δε η ανάγκη της συνεργασίας του "Πειραικού Συνδέσμου" διά την επίηυσιν του ζωτικού διά την πόλιν του Πειραιώς τούτου θέματος:

Ο Πρόεδρος της ημετέρας οργανώσεως κ. Γρηγ. Θεοχάρης καθ' ό διάστημα είχε την τιμήν να ασκή δημαρχιακά καθήκοντα εκάλεσεν εις σύσκεψιν επίλεκτα στελέχη της Πειραικής κοινωνίας και ειδικούς αρχαιοθόλους διά την ανάληψιν της προστασίας και αξιοποιήσεως των αρχαιοτήτων και λοιπών ιστορικών μνημείων του Πειραιώς.

Η Επιτροπή αυτή συνεκροτήθη ήδη από διμήνου και πλέον και συνήλθε εις επανειλημμένα συνεδριάσεις μελετήσασα διάφορα σχετικά θέματα όπως το θέμα της αναδείξεως της αρχαίας πύλης, του αρχαίου πειραικού θεάτρου, της αναστηλώσεως των τειχών του Θεμιστοκλείους κ.λ.π. Και αι μεν εργασίαι της αρχαίας Πύλης προωθήθησαν και ευρίσκονται προς το τέρμα των επίκειται δε η περίφραξις του χώρου η οποία θα γίνη δαπάναις του Κράτους κατόπιν ενεργειών της

Επιτροπής και τη προσωπική παρεμβάσει του Εφόρου Αρχαιοτήτων κ. Παπαδημητρίου μετέχοντος της ως άνω Επιτροπής μας.

Αι εργασίαι όμως της αναδείξεως και αποκαταστάσεως του αρχαίου Πειραικού θεάτρου εκαθυστερήσαν λόγω της γειτνιάσεως με το γυμναστήριον του Πειραικού Συνδέσμου.

Η Επιτροπή από της πρώτης στιγμής της αντιμετώπισεως του θέματος του αρχαίου θεάτρου παρεδέχθη ότι η επί τούτου συνεργασία του Πειραικού Συνδέσμου ήτο απαραίτητος λόγω της γειτνιάσεως ταύτης και τούτο ανεξαρτήτως της τυχόν υπάρξεως ή μη νομίμων δικαιωμάτων του Πειραικού Συνδέσμου και ότι έδει να καταβληθή προσπάθεια διά την εξεύρεσιν γυμναστηρίου αθλήσεως των σπουδαστών του Συνδέσμου προς ταχύτεραν απελευθέρωσιν οδοκλήρου του περιγύρου του αρχαίου θεάτρου ως τοιούτον δε γυμναστήριον εθεωρήθη κατάλληλον το Θεμιστόκλειον.

Βεβαίως η αποκατάστασις του αρχαίου μας θεάτρου επιβάλλεται να αρχίση άνευ χρονοτριβής και παρά παν τυχόν εμπόδιον.

Είναι γνωστόν ποίαν σημασίαν απέκτησεν διά τα ηθικά και υλικά κεφάλαια της εθνικής μας οικονομίας η αξιοποίησις των ελληνικών αρχαιοτήτων.

Εις τον τομέα αυτόν δεν επιτρέπεται να υστερήσῃ η πόλις μας.

Ήδη η Επιτροπή απεφάσισε την παρουσίαν αρχαίας Αττικής

βραδιάς κατά την εσπέραν της πανσελήνου του Ιουνίου εις τον χώρον του αρχαίου θεάτρου την οργάνωσιν της οποίας ανέθεσεν εις ειδικούς μελετητάς.

Το Υπουργείον Παιδείας είναι έτοιμον κατόπιν των ενεργειών της Επιτροπής μας εις την οποίαν μετέχουσιν και 5 Δημοτικοί Σύμβουλοι οι κ.κ. Παπαηλιού, Λεούσης, Νομικός, Βρεττάκος και Θεοχάρης να προχωρήσῃ εις τας απαιτούμενας διά την αποκατάστασιν του θεάτρου εργασίας.

Κατόπιν των ανωτέρω παρακαλείται ο Δήμος Πειραιώς και η Εφορεία του Θεμιστοκλείου Γυμναστηρίου όπως μεριμνήσῃ ἵνα το Γυμναστήριον τούτο χρησιμοποιηθῇ παραλήθῃως και προς εξυπηρέτησιν των αθλητικών σκοπών του Πειραικού Συνδέσμου χάριν του γενικωτέρου ως άνω σκοπού.

Ο Πειραικός Σύνδεσμος απήντησε γρήγορα ότι μετά λύπης του έλαβε γνώση των συζητήσεων στο Δημοτικό Συμβούλιο, θεώρησε ότι το ζήτημα ανακινήθηκε από ανεύθυνα και αναρμόδια πρόσωπα, επιφυλάσσεται να ανακοινώσῃ, εφ' όσον παραστῇ ανάγκη, πώς έχει το εν λόγω ζήτημα και να εκφράσῃ την γνώμη του.

Η Στέγη αντέδρασε υπερασπίζοντας την σοβαρότητα της σύσκεψης και των προσώπων της συγκροτηθείσας Επιτροπής ενώ

παρότρυνε τον Σύνδεσμο να λάβῃ αμέσως θέση επί του θέματος: "Πάσα ἄλλη στάσις ἀπάδει εις Σωματεῖον ἐπαιρόμενον δικαίως, ὅτι ἀποτελεῖ ἐκπολιτιστικόν παράγοντα εις την πόλιν μας". (Εφημερίδες ΝΕΟΙ ΣΚΟΠΟΙ και ΧΡΟΝΟΓΡΑΦΟΣ, 16.5.1957)

Τα αδύνατα σημεία του χώρου και το ξεπερασμένο για τις αθλητικές απαιτήσεις γυμναστήριο διαβάσουμε σε κείμενο του Αντ. Παριανού, "Η Πειραική νεοθαία χωρίς Γυμναστήρια", στο περιοδικό "Πειραική Πρόοδος", φύλλο 1, Αύγουστος 1961, σελ. 16.

Γυμναστήριον Πειραικού Συνδέσμου.

Είναι το μοναδικόν εις το Κέντρον της πόλεως. Διαθέτει ευθείαν 60 μέτρων και περιφέρειαν στίβου 122 μέτρων. Εις το γυμναστήριον τούτο ουδέν αγώνισμα είναι δυνατόν να καλλιεργηθῇ με πιθανότητας αξιοθόγων αποτελεσμάτων. Οι δρόμοι ταχύτητος αποκλείονται λόγω ελλείψεως ευθείας. Οι δρόμοι αντοχής λόγω της μικράς περιφερείας του στίβου. Τα ἄλλα και αι ρίψεις λόγω της στενότητος του χώρου της κονίστρας και της γειτνιάσεως με το.. τέως αρχαίον θέατρον η διεύθυνσις του οποίου απηγόρευεν τας ρίψεις δια να μη βλάπτονται τα κάποτε υπάρχοντα νυν όμως ανύπαρκτα και εξαφανισθέντα αρχαία.

Ενδιαφέροντα στοιχεία για το γυμναστήριο βρήκα στον λόγο που εκφώνησε ο Δευκαλίων Ρεδιάδης, πρόεδρος του Π. Σ. τον Δεκέμβριο του 1934 "εν τη αἰθούσῃ του Μεγάρου του Πειραικού Συνδέσμου κατά τον πανηγυρικόν εορτασμόν της τεσσαρακονταετηρίδος της ιδρύσεώς του", απόσπασμα του οποίου αντιγράφω από το βιβλίο "Πειραικός Σύνδεσμος. Το έργον του επί μίαν τεσσαρακονταετίαν 1894 - 1934", έκδοσις του 1936 που έχω στην συλλογή μου (σελίδες 12 - 14).

...Την επιτυχή ταύτην εξέλιξιν του καλλιτεχνικού τμήματος πα-

ρακοηθεί και το δεύτερον των αρχικών τμημάτων του Πειραικού Συνδέσμου το Γυμναστικό, ούτινος η δράσις άρχεται από του έτους 1896 ευθύς μετά τους πρώτους Ολυμπιακούς αγώνας, ότε διά συνεισφοράς, μεταξύ των μελών της καλύτερας κοινωνικής τάξεως υπό τον τύπον ομοιογών συγκεντρωθέντος επαρκούς ποσού χρημάτων ιδρύεται το πρώτον Γυμναστήριον αυτού επί γηπέδου αποτελούντος ολοκληρον τετράγωνον μεταξύ των λεωφόρων Σωκράτους, Χαριλάου Τρικούπη και των οδών Φιλελλήνων και Λεωσθένους.

Το γυμναστήριον τούτο κατόπιν εγκαταλείπεται ελλιείπει ε-παρκών πόρων προς κάλυψιν του ενοικίου, αλλή δεν εγκαταλεί-πεται και η επιθυμία των πλήρους ζήλου και ενθουσιασμού ιδρυ-τών του όπως ο σκοπός του Συνδέσμου μη περιορισθή μόνον εις την καλλιέργειαν του Μουσικού αισθήματος των μελών της Πει-ραικής Κοινωνίας, αλλή και εις την σωματικήν διάπλα-σιν αυτών και ιδία της μα-θητιώσεως νεοθαίας. Σύντο-νοι και επιτυχείς ενέργειαι του τότε Προέδρου του Ν. Φίλωνος παρά τω τότε Υ-πουργώ της Παιδείας αει-μνήστω Σ. Στάη, φέρουν ως αποτέλεσμα την παραχώ-ρησιν επαρκούς γηπέδου εν τω χώρω όπου ευρίσκε-ται και ήδη του κατά την λεωφόρον Χαριλάου Τρι-κούπη αρχαίου θεάτρου. Και ανοίγονται έκτοτε και μέχρι σήμερα έτι διάπλα-τα αι πύλαι του Γυμναστη-ρίου εις την μαθητιώσαν παιδικήν και εφηβικήν νεο-θαίαν ως και εις πάντα φίλαθλον, υπό την ευσυνείδητον δε ανω-τέραν διευθυνσιν καθηγητών της γυμναστικής ως οι κ.κ. Αλξ. Νι-κοδόπουλος ήδη διευθυντής της Γυμναστικής Ακαδημίας Αθηνών, Απ. Πικίος, Αριστ. Τομπρογιάννης διευθυντής Ακαδημαϊκού Γυμνα-στηρίου, Μ. Μουζάλας, και ο ήδη κ. Τάκης Σακελλαρίου αναδει-κνύει εν τω Παναθηναϊκώ Σταδίω πανελληνίους πρωταθλητάς ως οι Κάντζιας, Καράκαλος, Νικοδήκης, Κωστάλας, Κόνιστρας, Παπα-χρήστος, Τσατσάνιφος, Κατέβας, Σωτηρόπουλος, Κωσταντέλλος, Ιωαννίδης, Δρούκας, Κουρής, Φιλιππός, Φωτόπουλος, Παναγιωτά-τος κλη. κλη. Τυχάνει βραβείου κατά το 1931 και έξω των ορίων του Ελληνικού κράτους διά του πρωταθλητού του Φιλικού εις Ελληνοαιγυπτιακούς αγώνας, κερδίζει πρώτην νίκην κατά τους ο-πλομαχητικούς αγώνας του 1908 διά των σπαθιστών του και τα-κτικών μελών του Συνδέσμου κ. κ. Π. Πολιτάκη, Ηρακλή Γαϊτάνου, Κ. Ρόγκα και του ομιλητού, συναγωνίζεται διά της πρώτης Πειραι-κής ομάδος του, τα ποδοσφαιρικά σωματεία των Αθηνών και Πει-ραιώς, ήτις και ανακηρύσσεται κατά το 1923 πρωταθλήτρια του ποδοσφαίρου, συμμετέχει τέλος εσχάτως διά των πρωταθλητών του Φωτοπούλου, Λαμπράκη, Βαρτζάκη, Βαμβακούση και Πανα-γιωτάτου εις την κατάρτισιν της Εθνικής ομάδος των Παμβαλκανι-κών αγώνων του Ζάγκρεμπ και των τελευταίων Ελληνοσουλτανικών αγώνων εν τω Παναθηναϊκώ Σταδίω.

Ήδη το Γυμναστικό τμήμα του Πειραικού Συνδέσμου περι-λαμβάνει 85 περίπου αθλητάς του στίβου και των αθλοπαιδιών Βόλεϊ-Μπάσκετ Μπάδμιντον συγκεντρούν εν αυτώ την ό-λην αθλητικήν κίνησιν της πόλεως και δη τοσούτον επιτυχώς ώ-στε μόλις προ μηνός ο Σύνδεσμος των Ελληνικών Αθλητικών και Γυμναστικών Σωματείων ανέθεσεν εις αυτό την εν τω Παναθηνα-ϊκώ Σταδίω οργάνωσιν του Πανελληνίου Εφηβικού Πρωταθλήμα-

τος ανταμείβων ούτως ηθικώς την επιτυχί επί 40 συνεχή έτη δρά-σιν του Πειραικού Συνδέσμου και εν τω Αθλητισμώ...

ΣΧΟΛΙΑ

*Ιάκωβος Μάγκος, βιομήχανος, πρόεδρος Π. Σ. στα 1957 - 1959.

*Ο Γρηγόρης Θεοχάρης σύμφωνα με τον Γιάννη Χατζημανωλά-κη εκτέλεσε χρέη δημάρχου από 27 Ιανουαρίου έως 27 Απριλίου 1957 στο διάστημα της πρώτης τρίμηνης αργίας του Δημητρίου Σαπουνάκη.

* Το γυμναστήριο λειτούργησε στα 1901: "Δυστυχώς η Προε-δρεία του Φίλωνος διήρκεσε μόλις ολίγα έτη διότι τον Ιούλιον του 1900 ούτος απεβίωσε, μήνας τινάς μετά την εκφώνησιν του τε-λευταίου εμπνευσμένου λόγου του κατά τα εγκαίνια του νεοίδρυ-

θέντος τότε εν των χώρω του Αρχαίου θεάτρου Γυ-μναστηρίου". (σελίδα 10 του εν λόγω βιβλίου του 1936). Όμως θα πρέπει να διορθωθεί ο θάνατος του Νικοδήλου Φίλωνος από το 1900 στο 1902. Στην προε-δρία μέχρι το 1912 τον διαδέχτηκε ο Γεώργιος Ση-μίτης, τότε εργοστασιάρ-χης και δημοτικός σύμβου-λος (επί Παύλου Δαμαλά, 1903 - 1907).

*Ο Τάκης Γ. Σακελλαρί-ου, παλιός αθλητής μεγα-λωμένος στα γυμναστή-ρια, υπήρξε σύμβουλος της Βασιλικής Ακαδημίας Φυσικής Αγωγής της Βου-

δαπέστης. Εκεί έγραψε μια πλήρη και συστηματική μελέτη για την προπόνηση ρίψεων στην σφαιροβολία, δισκοβολία, ελληνικό ακο-ντισμό και σφυροβολία. Ο Σ.Ε.Γ.Α.Σ. και το Υπουργείο Παιδείας που είχαν προκηρύξει διαγωνισμό τον βράβευσαν με το Α΄ βραβείο. Το βιβλίο κυκλοφόρησε στον Πειραιά από το τυπογραφείο Σώμου - Καλλιήνη στα 1930. Βρίσκεται στην συλλογή μου.

Δικά του είναι επίσης τα έργα "Ο επιστημονικός αθλητισμός" στα 1933, "Der Olympische Idealismus", 1936 (αντιπροσώπευσε την Ελλάδα στο διαγωνισμό Γραμμάτων και Τεχνών της XI Ολυ-μπιάδας του Βερολίνου).

Αργότερα ως καθηγητής σωματικής αγωγής τον συναντάμε και διευθυντή του τμήματος σωματικής αγωγής του Πειραικού Συνδέ-σμου. Στα 1937, στον Πειραιά, στα τυπογραφικά καταστήματα του Στυλιανού Π. Βαρβαρέσου κυκλοφόρησε το έργο "Η σωματική α-γωγή της νεοθαίας. Επιστημονική και τεχνική ανάλησις της σωμα-τικής αγωγής της νεοθαίας. Αρχαί και σκοποί - Οργάνωσις και διοί-κησις". Βρίσκεται στην συλλογή μου.

Για την αναδιοργάνωση του γυμναστικού τμήματος του Πειρα-ϊκού Συνδέσμου ο Σακελλαρίου είχε υποβάλει ειδικό σχέδιο. Εί-χε προτείνει: Την μεταήλαγή του τίτλου "Γυμναστικών" σε "Τμήμα Σωματικής Αγωγής". Την λειτουργία Λαϊκού Γυμναστηρίου. Την ορ-γάνωση "Ημερών Εθνικών και Λαϊκών Παιδιών (Relay Days, σύμφω-να με το αμερικανικό σύστημα). Την ίδρυση Αθλητιατρικού Γρα-φείου. Την διοργάνωση Γυναικείας Σωματικής Αγωγής. Την προκή-ρυξη ειδικών βραβείων.

*Το γυμναστήριο διέκοψε γύρω στα 1966 (:).

*Δες και το άρθρο "Μικρά κείμενα πειραικής ιστορίας και αρ-χαιολογίας" στο τεύχος 45.

διωκτών και των τοκογλύφων. Όλα αυτά τα κέντρα θα παραγκωνίσει -όπως είπαμε- η πολυώροφη αγορά του Τραϊανού ως εμπορικό κέντρο πολυτελείας και ως τόπος συγκέντρωσης του κύκλου των διανοομένων. των Ρωμαίων

Ωστόσο, από τον 1ο αι. μ.Χ. το ενδιαφέρον του κοινού στρέφεται σε δύο νέα είδη κτηρίων, που θα αποτελέσουν τους κατεξοχήν χώρους περιπάτου και αναψυχής των Ρωμαίων της αυτοκρατορικής περιόδου: Αυτά είναι οι στοές του πεδίου του Άρεως (που τώρα έχουν εξελιχθεί σε μεγάλα περιστύλια, με γύρω εξέδρες και στο κέντρο κήπους, με καταρράκτες, αγάλματα και καμιά φορά ολόκληρους ναούς), και οι θερμές, ή όπως λέγανε-, η τριλογία Campus - Porticus -Thermae.

Κάθε στοά είχε την ώρα της: το απόγευμα ήταν η κατάλληλη στιγμή για τη Vipsania, η στοά του Πομπηίου προσέφερε τη δροσιά των πηγών της στις ζεστές μέρες του καλοκαιριού, ενώ η Saepia είχε το πιο ωραίο ηλιοβασιλέμα. Το βραδάκι, όμως, ήταν η ώρα των ερωτικών ραντεβού στο πεδίο του Άρεως (Ορατ. Ωδές, Ι, 9, 18-20). Πέρα από τον περίπατο, οι στοές προσέφεραν διάφορες αφορμές για διασκέδαση ή μόρφωση. Η στοά της Οκταβίας είχε τη βιβλιοθήκη, η Vipsania το μεγάλο χάρτη του Αγρίππα, στη Saepia δίδονταν θεατρικές παραστάσεις, διαλέξεις, εκθέσεις ή μονομαχίες - ένα σωστό πανηγύρι-, ενώ παράλληλα τα σημαντικά έργα ζωγραφικής και πλάστικής τέχνης που τις διακομούσαν, πρέπει να έδιναν στις περισσότερες από αυτές το χαρακτήρα μουσειών.

Ο πιο αγαπητός χώρος αναψυχής για τη **μάζα του ρωμαϊκού λαού είναι και θα είναι όλο και περισσότερο, οι θερμές.** Με τη δημιουργία αυτού του καθαρά ιταλικού είδους δημοσίων λουτρικών εγκαταστάσεων πολυτελείας (στην Πομπηία υπάρχουν ήδη από τον 2ο αι. π.Χ.), ενός συνδυασμού λουτρού, γυμναστηρίου, φιλοσοφικής σχολής, βιβλιοθηκών, μουσείων, αιθουσών εκθέσεων και διαλέξεων, θεατρικών παραστάσεων και συναυλιών, μαγαζιών και εστιατορίων, στοών και κήπων (εικ. 16), προσφέρεται στο κοινό ένα νέο κέντρο κοινωνικής ζωής, που θα αποτελέσει το χαρακτηριστικό του ρωμαϊκού τρόπου ζωής, και ένα αρχιτεκτονικό πρότυπο για όλες τις πόλεις της αυτοκρατορίας. Η πρόοδος στο μέγεθος, την πολυτέλεια και την ποικιλία των προσφερομένων υπηρεσιών, είναι συνεχής: οι θερμές του Αγρίππα στο πεδίο του Άρεως, είχαν εμβαδόν 20.000μ², αυτές του Τραϊανού, που καθιερώνουν τον οριστικό τύπο με ένα κήπο πλαισιωμένο από διάφορα παραρτήματα, 110.000 μ², οι θερμές του Καρακάλλα 140.000 μ², του Διοκλητιανού 148.000μ²: 1.600 άτομα μπορούν συγχρόνως να λούονται στις θερμές του Καρακάλλα, 3.000 σ' αυτές του Διοκλητιανού.

Οι διασκεδάσεις

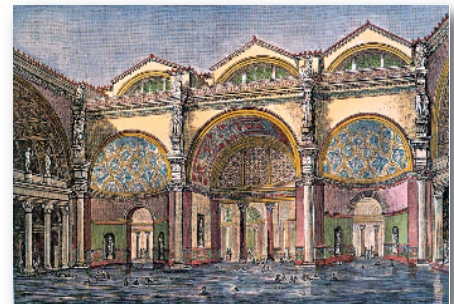
Μια από τις κύριες λειτουργίες της πόλης,

την συντήρηση της αίσθησης της κοινότητας στην αρχαία, όπως και τη μεσαιωνική πόλη την προσφέρουν οι κοινές λατρείες με τους αγώνες, τις γιορτές κλπ που τις συνοδεύουν. Το νέο στοιχείο, που χαρακτηρίζει τη Ρώμη, ως πρόδρομο (σε πολλή και ως πρότυπο) της σύγχρονης μητρόπολης με τον ετερογενή φυλετικά και θρησκευτικά και τον πολιτικά αδιάφορο πληθυσμό, είναι η δημιουργία εκείνων των μηχανισμών αναψυχής, που εξασφαλίζουν τη συναίνεση του ετερόκλητου και χωρίς θρησκευτικές ή εθνικές βάσεις πλήθους.

Οι γιορτινές μέρες στη Ρώμη κάλυπταν περίπου το μισό χρόνο. Τη διασκέδαση (και ως ένα βαθμό τουλάχιστον στην αρχή) του ρωμαϊκού λαού εξασφαλίζουν τα τρία θέατρα του πεδίου του Άρεως: του Μαρκέλλου (20.000 θέσεων), του Balbus (11.500) και του Πομπηίου (17.800), όπως και το ελληνικού τύπου ωδείο (βόρεια του θεάτρου του Πομπηίου) και -πολύ κοντά- ένα επίσης ελληνικού τύπου στάδιο 30.000 θέσεων (η σημερινή Piazza Navona), ιδρύματα, τα δύο τελευταία, του Δομιτιανού. Η δραματική τέχνη έχει ωστόσο πεθάνει Τα κατεξοχήν κέντρα διασκέδασης θα αποτελέσουν, ωστόσο, όλο και περισσότερο (χαρακτηριστικό δείγμα μιας εκφυλιστικής διαδικασίας που παρατηρείται και στη σημερινή μεγαλούπολη) τα αιματηρά (σήμερα με τη μορφή της βίας στον κινηματογράφο και στην τηλεόραση) θεάματα του αμφιθεάτρου Χαρακτηριστική είναι η κυρίαρχη θέση που παίρνει τώρα, στη θέση του ανακτόρου του Νέρωνα το Amphitheatrum Flavium (το Κολοσσαίο) χωρητικότητας 87.000 θεατών (διπλάσιας αυτής και των τριών μαζί θεάτρων), όπου κυριαρχούν τα υπερθεάματα κυνηγιών με εκατόμβες αγρίων θηρίων (που επιβιβάζουν στις σημερινές ταυρομαχίες), φονικών μονομαχιών, ακόμα και ναυμαχιών, χάριν των οποίων κατασκευάζονται τεχνητές λίμνες, με σπουδαιότερη αυτή που κατασκεύασε ο Αύγουστος στη θέση του Βατικανού ειδικά για την αναπαράσταση της ναυμαχίας της Σαλαμίνας. Τη διασκέδαση που (όπως στη σημερινή μεγαλούπολη το ποδόσφαιρο) ενώνει το ρωμαϊκό λαό προσφέρουν όμως οι αρματοδρομίες (ποιός δεν θυμάται τον Μπεν Χουρ) στο Μεγάλο Ιππόδρομο (Circus Maximus), διαστάσεων 600μ X 80 μ, με θέσεις για 385.000 ή 485.000 άτομα, που βρισκόταν στη πίσω πλευρά του Παλατινού (εικ. 1). Η αναγκαστική παρουσία -και συναισθηματική συμμετοχή- του αυτοκράτορα σ' αυτά τα θεάματα, δημιουργεί ένα καινοφανή δεσμό του με το λαό της Ρώμης, έτσι ώστε ο ιππόδρομος εδώ, όπως αργότερα στην Κωνσταντινούπολη να αποτελέσει το μοναδικό πλέον χώρο, όπου ο λαός εκφράζει με αφορμή τις διενέξεις ανάμεσα στις ομάδες, με επιδοκιμασίες ή αποδοκιμασίες τις διαθέσεις απέναντι στον πατέρα (pater patriae) αυτοκράτορα.

Εικ. 16. Θέατρα και στοές του πεδίου του Άρεως (σχεδιαστική αναπαράσταση)

Εικ. 17. Οι θερμές του Καρακάλλα. Κάτοψη

Εικ. 18. Αρματοδρομίες στο Μεγάλο Ιππόδρομο (αναπαράσταση)

Εν τέλει...

Ανακάλυψη θαλαμωτού τάφου
στη Σαλαμίνα

Εν τέλει... κατά τη διάρκεια εκσκαφικών εργασιών για τη σύνδεση παρακείμενης οικίας με τον κεντρικό αγωγό της αποχέτευσης της πόλης, αποκαλύφθηκε θαλαμωτός τάφος. Στις 24 και 25 Απριλίου 2017, στο κέντρο της Σαλαμίνας, ερευνήθηκε από την εφορεία αρχαιοτήτων Δυτικής Αττικής Πειραιώς και Νήσων του Υπουργείου Πολιτισμού και Αθλητισμού θαλαμοειδής τάφος, ραξευμένος στο

φυσικό πέτρωμα της περιοχής, που ανήκει σε νεκροταφείο μυκηναϊκών χρόνων. Συστάδες του ίδιου νεκροταφείου έχουν ερευνηθεί με σωστικές ανασκαφές το 1964, 1992 και 2009. Τότε αποκαλύφθηκαν δύο θάλαμοι της ίδιας συστάδας τάφων με τον σημερινό.

Πρόκειται για θάλαμο διαστάσεων 2,60μ.Χ 2,90μ και ύψους 1,50μ. στο ψηλότερο σημείο του. Λόγω της ύπαρξης πλούσιων πηγών γλυκού νερού στο τμήμα αυτό της πόλης, το κενό του θαλάμου βρέθηκε πλημμυρισμένο με νερό, το οποίο αντλείτο με μηχανικά μέσα προκειμένου να διεξαχθεί η έρευνα.

Αποκαλύφθηκαν περί τα 40 ακέραια αγγεία, με πολύ καλή κατάσταση διατήρησης της γραπτής τους διακόσμησης και περίπου 10 σε θραύσματα, καθώς και σκελετικό υλικό πέντε τουλάχιστον ατόμων.

Ο τάφος από μια πρώτη εκτίμηση, χρησιμοποιήθηκε από το 2ο μισό του 13ου έως το 1ο μισό του 12ου αιώνα π.Χ.

Συνεργασία Ελλάδας-Κίνας
για το Μουσείο Εναλίων
Αρχαιοτήτων

Εν τέλει... «η ίδρυση Δημόσιου Μουσείου Εναλίων Αρχαιοτήτων στις εγκαταστάσεις Silo στον Πειραιά, αποτελεί κοινό στόχο και κοινή πρόθεση ελληνικής και κινεζικής πλευράς». Αυτό τονίζεται σε ανακοίνωση του Υπουργείου Πολιτισμού και Αθλητισμού.

«Σύμφωνα και με τις πρόσφατες συζητήσεις στα πλαίσια του αφιερωματικού έτους Ελλάδας-Κίνας, Κίνας-Ελλάδας, - συνεχίζει η ανα-

κοίνωση - σχεδιάζεται η λειτουργία ενός μουσείου που θα προσδώσει προστιθέμενη αξία στην οικονομική -τουριστική και εμπορική- δραστηριότητα της περιοχής και θα αναδείξει και τους δύο πολιτισμούς».

Τέλος, επισημαίνεται ότι «η στενή και απρόσκοπτη συνεργασία μεταξύ του ΥΠΠΟΑ, της κυβέρνησης και της Κίνας σε οικονομικό και πολιτιστικό επίπεδο, επιβεβαιώνεται με τον καλύτερο τρόπο από την πορεία υλοποίησης των συνεργειών του έτους Ελλάδας-Κίνας, Κίνας-Ελλάδας».

Πειραιάς 391 π.Χ. μια μέρα
στης Ξανθίππης

Εν τέλει... Η Εφορεία Αρχαιοτήτων Δυτικής Αττικής, Πειραιώς και Νήσων με τη συνεργασία της Heterotopia παρουσίασε ένα έργο μουσειακού θεάτρου στις «Αστικές Πύλεις - Ξυλοποθήκη» για τη χρήση του νερού κι όχι μόνο, στα κλασικά χρόνια στην πόλη του Πειραιά, με το κοινό στο ρόλο των επισκεπτών ενός πανδοχείου της εποχής.

Τα ευρήματα από τις ανασκαφές που πραγ-

ματοποιήθηκαν στο πλαίσιο του έργου της κατασκευής του Μετρό στον Πειραιά και οι ιστορίες γύρω από αυτά αποτέλεσαν τον κορμό του σεναρίου, ενώ τα ίδια τα αρχαία κατάλοιπα και ο εκθεσιακός χώρος όπου στεγάζεται η έκθεση «Στην επιφάνεια», είναι το ζωντανό σκηνικό των παραστάσεων.

Το κοινό μεταφέρθηκε στον Πειραιά του 391 π.Χ., παραμονή της γιορτής της Μουνικίας Αρτέμιδος, για να συναντήσει την Ξανθίππη, τη μέτοικο πανδοχέα, που είχε να πει πολλή για την πόλη, τη γιορτή και... την χαλασμένη της δεξαμενή.

Συντελεστές: Φωτεινή Βενιέρη, δρ. Μουσειακού Θεάτρου, Παναγιώτα Κότσιρα, ηθοποιός - σεναριογράφος, Παναγιώτα Κότσιρα, ηθοποιός - σεναριογράφος, Ικολέτα Δημοπούλου, θεατρολόγος, Πάρης Τσεκούρας, ιστορικός, και οι Σύμβουλοι έρευνας: Δώρα Ευαγγέλου, αρχαιολόγος - μουσειολόγος, και Γιώργος Πέππας, αρχαιολόγος Κουστούμι: Άννα Ευαγγέλου

Ο αρχαιολογικός χώρος των Νεώσοικων της Ζέας
μετατράπηκε σε Escape Room

Εν τέλει... χρησιμοποιώντας τη σύγχρονη τεχνολογία υπό τη μορφή διαδραστικών και εκπαιδευτικών εμπειριών στον αρχαιολογικό χώρο των Νεώσοικων της Ζέας, οι επισκέπτες, σε 3 συνεχόμενα τριήμερα του Μαΐου, πήραν

μέρος στο The Urban Game, που συνδυάζει με ξεχωριστό τρόπο gaming, τέχνη, πολιτισμό και ψηφιακό περιβάλλον, στο The Urban Game Locked. Στόχος ήταν να κατανοήσει ο επισκέπτης τόσο το ίδιο το μνημείο και τη λειτουργία του όσο και τη διαχρονική εξέλιξη του ιστορικού τοπίου. Παράλληλα, επιδίωξη ήταν ο επαναπροσδιορισμός της σχέσης της τοπικής κοινωνίας με τον αρχαιολογικό χώρο, αναδεικνύοντας τη συμβολική του αξία και καθιστώντας το μνημείο ενεργό πόλο της σύγχρονης κοινωνικής ζωής. Ο αρχαιολογικός χώρος έγινε στην πράξη τόπος συνάντησης και εκπαίδευσης, χώρος παιχνιδιού και έρευνας, οι επισκέπτες χρησιμοποιώντας ουσιαστικά το παρελθόν κοιτούσαν προς το μέλλον.

